

Riina Tähti

"Ne olis tarvinnu apua jo ennen mua."

NÄKÖKULMIA
LASTENSUOJELUN
ENNALTAEHKÄISEVÄÄN TYÖHÖN

Opinnäytetyö
(Ylempi AMK)

2017

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä	Tutkinto	Aika
Riina Tähti	Sosionomi (YAMK)	Toukokuu 2017
Opinnäytetyön nimi		50 sivua 1 liitesivua
<i>"Ne olis tarvinnu apua jo ennen mua"</i> – Näkökulmia lastensuojelun ennaltaehkäisevään työhön		
Toimeksiantaja		
Haminan Kaupunki, Siä Päätät -hanke		
Ohjaaja		
Tuija Suikkanen-Malin		
Tiivistelmä		
Tämän opinnäytetyön avulla selvitettiin, mitä tapahtui kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten lasten elämänsuorituksissa ennen kodin ulkopuolelle sijoittamiseen johtaneen prosessin alkua. Lisäksi selvitettiin, millaista ennaltaehkäisevää palvelua perheet olisivat tarvinneet, jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi välttytty. Opinnäytetyössä pohditaan myös ennaltaehkäisevien palveluiden laajuutta ja sen osuutta lasten ja nuorten parissa tehtävässä työssä. Opinnäytetyöstä saatavien tulosten on tarkoitus toimia suunnan näyttäjänä ennaltaehkäisevien palveluiden kehittämiseen. Tutkimus tehtiin osana Euroopan Unionin ESR-rahaston rahoittamaa Haminan kaupungin Siä Päätät -hanketta. Tutkimuksen metodologinen lähtökohta on sosiaalisen konstruktionismin näkemys, jossa tieto ja käsitteet muodostuvat sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen haastattelututkimus. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastatteluilla kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleilta 26–39-vuotiailta kymenlaaksoalaisilta. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Tutkimuksessa havaittiin, että ennaltaehkäisevän työn ajoitus ja varhainen puuttuminen ovat avaimia ennaltaehkäisevän työn onnistumiseen. Tutkimuksessa havaittiin myös, että ennaltaehkäisevän työn todellinen tuen tarve löytyy lähes poikkeuksetta vanhemmuudesta. Positiivista elämänsuoritusta edistäviä tekijöitä ovat terveet ja pysyvät ihmissuhteet, kestävien ratkaisujen tekeminen oman elämän ongelmatilanteissa sekä taito tarkastella elämää ja muita ihmisiä useista näkökulmista. Edellä mainittuja asioita tutkimalla voidaan välttyä lastensuojelun väliintuloilta.		
Asiasanat		
ennaltaehkäisy, lastensuojelu, sijaishuolto, elämänsuoritus, suojaavat tekijät, resilienssi		

Author	Degree	Time
Riina Tähti	Master of Social Services	May 2017
Thesis Title		50 pages 1 pages of appendices
“ They would have needed help before I was born” – Perspectives to Preventive Work in Child Protection		
Commissioned by		
City of Hamina		
Supervisor		
Tuija Suikkanen-Malin		
Abstract		
The objective of this thesis was to find out the causes that led to a placement to foster care. Another objective was to determine the nature of preventive actions that avoid placement to foster care. The aforementioned preventive actions in the field of working with children and youth are also taken into consideration. The results of this thesis are to inspire developments in preventive services. The thesis was a part of the city of Hamina’s project Siä Päättät funded by European Social Fund.		
The methodological basis of the thesis was social constructionism in which the concepts and knowledge are formed in social and linguistic interaction. The nature of the thesis was qualitative and the material was collected by theme interviews from residents of Kymenlaakso aged 26 to 39 who had been placed to foster care.		
The conclusion of the thesis was that the key factors of successful preventive work are timing and early interference. The preventive work should be directed to parents. The factors of positive way of life are healthy and lasting relationships, sustainable decision-making in problematic matters of one’s life and the ability to observe life and other people in many perspectives. Supporting aforementioned matters to child protective interventions can be avoided.		
Keywords		
prevention, child protection, foster care, life course, protective factors, resilience		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT TUTKIMUKSELLE.....	6
2.1	Elämäkulusta	6
2.2	Ylisukupolvisuuden vaikutuksesta elämäkulkuun	10
2.3	Resilienssin vaikutus elämäkulkuun	12
2.4	Suojaavat tekijät lapsen elämässä.....	14
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
3.1	Tutkimuskysymykset.....	18
3.2	Tutkimuksen metodologinen lähtökohta	19
3.3	Tutkimusaineiston keruu	21
3.3.1	Teemahaastattelu	21
3.3.2	Haastattelun teemojen muodostaminen.....	22
3.4	Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä.....	25
3.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	27
4	TUTKIMUSTULOKSET	29
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	38
6	POHDINTA.....	44
	LÄHTEET	47

LIITTEET

Liite 1. Sosiaalisessa mediassa julkaistu ilmoitus, jolla haastateltavia etsittiin

1 JOHDANTO

Terveyden ja hyvinvointilaitoksen *Lastensuojelu 2014* -julkaisun mukaan kaiken kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden 2014 aikana sijoitettuna 17 958 lasta, kun vielä vuonna 1991 lapsia kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna noin 8000. Tällaiset luvut kertovat lapsiperheiden hädästä, lisääntyvästä pahoinvoinnista, avun riittämättömyydestä, suomalaisen yhteiskunnan ilmapiiristä ja suuresta muutoksen tarpeesta. Lastensuojelutyötä on pyritty erilaisin ratkaisuilla muuttamaan vastaamaan yhteiskunnan muutosta. Lastensuojelun ennaltaehkäisyn palveluista on pyritty tekemään luonnollisimmiksi matalan kynnyksen palveluiksi, jotka tukisivat perheitä antamalla niille leimaa. Kuitenkin samaan aikaan valtakunnallisissa tilastoissa näkyy perheiden ja lasten tilanteiden kärjistymisen ja kiireellisen puuttumisen lisääntyminen kasvujohteisesti. Lastensuojelun on uudistuttava, mutta tarpeen kautta.

Tässä opinnäytetyössä selvitetään kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten varhaisimmat tuen tarpeet ja tuen muodot, jotta ylisukupolvisuuden vaikutusta vähentäen voitaisiin tukea lasten ja nuorten positiivista elämäntulkua. Tutkimuksessa kyseenalaistetaan sen, että alati muuttuvassa yhteiskunnassa lastensuojelun ennaltaehkäisevät palvelut eivät vastaa yksilön tarpeita. Lisäksi väitän, että hankaluutena on myös kohdentaa palveluita asiakkaan tarpeen mukaan. Tämä näkökulma koettiin tutkimuksen ja palveluiden kehittämisen kannalta arvokkaimmaksi tavaksi saada relevanttia tietoa palveluiden kehittämiseen.

Lastensuojelun ennaltaehkäisevä työ on sosiaalialan keskeisimpiä tehtäviä. Ennaltaehkäisyn periaate on kirjoitettu myös lakiin. Tehokkainta ennaltaehkäisy on silloin, kun ongelmat eivät ole vielä kriisiytyneet. Ennaltaehkäisevien palveluiden tärkeyttä avun tarpeessa oleville ei siksi voida sivuuttaa. Lisäksi kodin ulkopuolelle sijoittamisen tiedetään aiheuttavan huonot edellytykset yksilön kasvun kehitykselle ja tulevaisuudelle. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten sosiaalisen eriarvoisuuden riski on selvä heidän siirtyessään aikuisuuteen. Heillä on suurempi todennäköisyys riskikäyttäytymiseen, ja he pärjäävät muihin vastaavan ikäisiin nähden heikommin myöhemmin elämässään. (Kestilä ym. 2012, 599.) Myös asunnottomuuteen on suurempi riski kansainvälisten tutkimusten mukaan (Stein 2006; Heino & Johnsson

2010; Hiilamo & Kangas 2010, Erosen 2013 mukaan). Samaa olettamusta ennaltaehkäisevien palveluiden tilasta tukee Kestilän ym. (2012) rekisteripohjainen seurantatutkimus vuonna 1987 syntyneistä kodin ulkopuolelle sijoitetuista nuorista. Näiden tutkimusten osoittamien elämäkulullisten vaikutusten takia tässä tutkimuksessa etsitään keinoja, joilla voitaisiin välttää sijoitus kodin ulkopuolelle.

Tähän kvalitatiiviseen tutkimukseen haastateltiin yhteensä viittä 23–39-vuotiasta kymenlaaksolaista, jotka olivat lapsuudessaan olleet kodin ulkopuolelle sijoitettuina. Haastateltavat olivat kaikki naisia. Tämä tutkimus on tehty osana Haminan kaupungin *Siä Päättät* -hanketta (v. 2015–2017). Hankkeen tavoitteena oli kehittää toimintamalleja, joilla erityisen tuen tarpeessa olevat työelämän ulkopuolella olevat nuoret aikuiset saataisiin sosiaalisen osallistamisen avulla mukaan yhteiskuntaan. Työn ja opiskelun tarjoaman vakauden puute ja tulevaisuuden näkymien puute ovat myös suuresti vaikuttavia tekijöitä elämäkulussa, jolloin hyvinvointi on avoinna riskitekijöille. *Siä Päättät* -hanke etsi ratkaisuja erityisen vaikeasti työllistyvien nuorten osallisuuden tukemiseen, voimavaraistamiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Tähän pyritään muun muassa asiakaslähtöisellä palvelumuotoilulla. *Siä Päättät* -hanketta oli toteuttamassa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Haminan kaupunki, Sotek-säätiö ja Kaakkois-Suomen sosiaalipsykiatrinen yhdistys. Hankkeen rahoitti Euroopan Unionin Euroopan sosiaalirahasto (ESR). (XAMK 2017.)

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT TUTKIMUKSELLE

2.1 Elämäkulusta

Elämäkulku on elämää ajassa, joka kulkee eteenpäin joka hetki ihmisen kasvaessa henkisesti ja fyysisesti. Yksilön elämäkulua värittävät erilaiset ympäristöt ja tapahtumat. Nämä ympäristöt ja tapahtumat määrittelevät erilaiset elämänpolut, joita pitkin elämä milloinkin kulkee. Elämäkulussa on elämäntapahtumia, jotka sijoittuvat elämäkulussa eri ikävaiheisiin. Tällaisia elämäntapahtumia ovat esimerkiksi kouluun meno tai työelämään astuminen, erilaiset sosiaaliset siirtymät, kuten esimerkiksi työstä eläkkeelle siirtyminen, koulusta työelämään siirtyminen ja äitiyslomalle jääminen. Elämäkulua muokkaavat

myös sattumat, jotka johtavat erilaisiin elämän muutoksiin. Näitä ovat esimerkiksi oman tai läheisen terveyteen liittyvät tapahtumat. Näillä kaikilla tapahtumilla on merkitystä sille, millaiseksi oma elämänsä muotoutuu. Tapahtumat voivat siis vaikuttaa elämään positiivisesti tai negatiivisesti.

Elämänsä tunnetuimpia teoreetikkoja lienee Daniel Levinson, jonka teoria elämänsä mallista (1977) tuo esiin ikävaiheittain ihmisen elämään liittyviä monimutkaisia lainalaisuuksia yhdessä sattumien ja tapahtumien vaikutusten kanssa. Levinsonin mukaan (Saarniaho 2005) elämä rakentuu yksilön suhteesta itseensä ja ympäristöönsä. Ympäristö antaa yksilön elämälle sisällön. Elämänsäpolut muodostuvat yksilön erilaisista rooleista työelämässä, perheessä ja eri yhteisöissä sekä yksilön minän eri puolista. Elämänsäpolkujen aikana tehdyt erilaiset merkitykselliset valinnat ovat niitä tukipilareita, joiden ympärille elämä rakennetaan. Keskeistä on, että elämänsäpolku jakautuu näiden vaiheiden aikana vakaisiin vaiheisiin ja erilaisiin siirtymävaiheisiin, jotka alkavat ja loppuvat yksilöllisesti lomittain suhteessa toisiinsa. Vakaisissa vaiheissa yksilö ei kyseenalaista roolejaan tai pyrkimyksiään, elämä on tyydyttävää ja yksilö tekee tarvittaessa kompromisseja pitääkseen tasapainoa yllä. Vakaisissa vaiheissa yksilö tekee myös ratkaisevia elämänsävalintoja, rakentaa oman elämänsä perustuksia tekemilleen valinnoille ja pyrkii kohti asettamia tavoitteidenmukaisia päämääriä. Vakaiden vaiheiden keston arvioidaan olevan noin 6–8 vuotta.

Elämänsäpoluissa tulee eteen kuitenkin lähes poikkeuksetta tapahtumia, jotka tuovat muutoksia mukanaan. Yksilö kokee, että nykyinen elämä ei enää tuo tyydytystä eikä vastaa asetettuja tavoitteita, jolloin syntyy tarve elämänsäpolun uudelleen määrittelyyn. Tarve laittaa yksilön miettimään uudestaan oman minän pyrkimyksiä suhteessa valittuihin rooleihin ja elämänsäpolkuun, ja tästä käynnistyy siirtymävaihe. Siirtymävaiheessa haetaan muutoksen mahdollisuuksia joko itsessä tai itsessä ja ympäröivässä maailmassa. Yhden siirtymän kesto on noin 4–5 vuotta, joka johtaa toiseen vakaaseen elämänsävaiheeseen elämänsäpolussa. Siirtymävaiheet voivat olla tärkeitä elämänsämuutoksia, jotka vaikuttavat suuresti ihmisen elämänsäpolkuun. (Saarniaho 2005.)

Siirtymävaiheet voivat muuttua niin sanotuiksi elämänsä käännekohdiksi silloin, kun ne suuntaavat uudelleen elämänsäpolkua tai vahvistavat yksilön identiteet-

tiä. Elämän käännekohtissa tehdyt ratkaisut yksilöllistävät elämäntavua ja saattavat saada suuriakin muutoksia aikaan yksilön omassa elämäntavassa, elämäntyyliässä, minäkuvassa, rooleissa ja suhteissa muihin ihmisiin tai maailmaan. Elämän käännekohta voi olla suunniteltu tai se voi tapahtua ennakoimatta. (Oravalan 1998, 32–34.)

Uutta suuntaa ja tavoitteita miettiessään yksilöt kokevat usein epävarmuutta tuntemattomasta, jolloin kehityskohdat voivat muodostua kriiseiksi (Oravala 1998, 32–34). Elämänmuutosten käsitteleminen on elämäntavun kannalta tärkeää. Mikäli tähän ei kuitenkaan kyetä, voi oman elämän kontrolloimattomuus johtaa erilaisiin psykopatologian muotoihin, kuten esimerkiksi rikollisuuteen ja hallitsemattomuuden tunteeseen, tai vain toiseen näistä, joka voi aiheuttaa kielteisiä muutoksia psyykkisessä hyvinvoinnissa. (Oravala 1998, 2–4.) Elämäntavun käännekohtissa voi olla kriittisiä tilanteita, jolloin yksilön pärjääminen heikentyy edellä mainituista syistä. Näissä käännekohtissa tehdyt hyvinvointia vahvistavat toimenpiteet toimivat suojaavina ja vahvistavina tekijöinä. (Kanaoja 2013.) Elämäntavun muutos- ja käännekohtiin vaikuttavat myös yksilön oma resilienssi eli selviytymiskyvykyys, biologinen kypsyminen, sosiaaliset suhteet ja yksilön omat ratkaisut (Oravala 1998, 3–4).

Elämäntavuluissa eri vaiheet seuraavat toisiaan. Vauva- ja leikki-ikäisen lapsen elämäntavun mielekkyys ja identiteetin kasvu ovat sidoksissa läheisiin ihmisiin ja heidän lapselle antamaansa palautteeseen lapsesta. Sen sijaan nuoruudessa siirtymien ja elämän käännekohtien onnistuminen ovat ratkaisevassa asemassa luomaan hyvän perustan ja positiivisen elämäntavun ennusteen selviytymiseen aikuisuuden haasteista. (Nurmi 1998, 256–271.) Erilaisten elämäntavujen pohjalta on mahdollista hahmottaa, jopa ennustaa, aikuisuuden ja hyvinvoinnin taustalla olevia keskeisiä mekanismeja ja muutoskohtia. Pitkäaikainen altistuminen kuormittaville ja vaikeille lapsuuden kokemuksille voi vaikuttaa suoraan esimerkiksi koetun stressin kautta lapsen kasvuun, kehitykseen ja mielenterveyteen. Perheen ongelmat vaikuttavat sen lisäksi myös useisiin rakenteellisiin valintoihin ja tekijöihin, kuten esimerkiksi koulutus- ja elintapavalintoihin. (Kestilä 2010.) Lisäksi elämäntavuluissa erilaiset muutokset kasautuvat määrällisesti varhaisaikuisuuden vaiheeseen. Silloin erilaiset muutokset ja valinnat koulutukseen, työhön, perheen perustamiseen, ihmissuhteisiin ja itsenäistymiseen liittyen ovat ajankohtaisia. (Oravala 1998, 3–4.)

Haasteita tuo myös positiivisen elämänkulun määrittely. Se, minkä joku muu kokee positiivisen asiana nyt tai aikojen saatossa, voi toiselle olla aivan päinvastainen tai vain osittain sama vaikutuksiltaan. Levinson (1978, Oravalan 1998, 4–5 mukaan) toteaa, että elämänkulun positiivisina käännekohtina voidaan pitää esimerkiksi omiin pyrkimyksiin liittyviä onnistumisia, tavoitteiden saavuttamista, talouden kohentumista, avioliittoa tai lapsen syntymää. Suoraan verrannollisia positiiviseen elämänkulkuun nämä eivät kuitenkaan ole, sillä kuten edellisessä luvussa jo mainittiin, ovat nämäkin muutokset alttiita viemään elämänkulkua niin positiiviseen kuin negatiiviseen suuntaan eri tekijöiden vaikutuksesta. Näitä tekijöitä voivat olla esimerkiksi ajoitus, yllätyksellisyys, olosuhteet, elämän historia, persoonallisuus, kontrolli tai sen puute, yksilön oma resilienssi ja oma henkilökohtainen kokemus muutoksesta ja sen tuomista tapahtumista. Todeta kuitenkin voidaan, että positiivisen elämänkulun yhtenä tunnusmerkkinä on, että elämänkulun edetessä siirtymävaiheen yli uuteen vakaaseen vaiheeseen voi yksilö kokea olevansa hyvinvoiva. Hyvinvoiva yksilö voidaan määritellä niin, että yksilö kokee elämänsä ainakin suurin piirtein oikeudenmukaiseksi, järkeväksi ja hänen toivonsa tulevaisuuteen nähdessä säilyy. Elämänkulku koetaan silloin jollain tapaa mielekkäänä. (Ojanen 2009, 20.)

Elämänkulun käsite ymmärretään tässä tutkimuksessa niin, että se on sekoi-tus ikää, elämänaikaa ja tapahtumarakenteita. Elämänkulku pyrkii antamaan suuntaa kunkin ikävaiheen keskeisimpiin elämän käännekohtiin rakentaen jonkinlaista odotuksenmukaisuutta elämään. Elämänkulun teoriaan tukeutu-minen tutkimuksessa tuo siis esille niitä mahdollisia ajankohtia, joihin yksilön elämässä todennäköisemmin ajoittuu muutostilanteita. Elämänkulku etenee sattumien ja valintojen määrittelemiä polkuja erilaisissa aikojen ilmapiireissä. Elämänkulkuun vaikuttaa myös yksilö itse omine päätöksineen ja valintoineen. Lisäksi hänen elämänkulkunsa on vuorovaikutuksessa kaikkeen ympäröivään ja satunnaisiin tapahtumiin, joihin hän itse ei voi vaikuttaa. Elämänkulkuun sisältyy erilaisia vastapareja, kuten pysyvyyttä ja muutosta samaan aikaan. Elämänkulun voidaankin todeta olevan säännöllistä ja ohjattua kehitystä, yhtä hyvin kuin samanaikaista taantumista ja kaoottista epävakautta. (Vilkko 2001, 75.)

2.2 Ylisukupolvisuuden vaikutuksesta elämäntapaan

Suomen Mielenterveysseuran (2007) mukaan: ”Geneettisen perimän lisäksi jokaisella meistä on ylisukupolvinen sosiaalinen perimä. Jokainen omaksuu syntymähetkensä jälkeen valtavan määrän asioita sekä tietoisesti, että tiedostamatta. Oma historia kulkee mukana ja sitä käsitellään läpi elämän. Kasvuolosuhteet, ympäröivä yhteiskunta ja perhe vaikuttavat yksilön kehitykseen.” Myös Saastamoinen (2011) määrittelee ylisukupolvisuutta vanhemmilta opituiksi tavoiksi tai perityiksi ominaisuuksiksi, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle jatkuen myös seuraavassa sukupolvessa. Ylisukupolvisuus tapahtuu aina sosiaalisessa prosessissa, jossa vaikuttimena on vanhemmilta saadut perintötekijät (Saastamoinen 2011, 2). Tässä tutkimuksessa painopiste on kuitenkin ongelmien ylisukupolvisuudessa eli niin sanotussa negatiivisessa ylisukupolvisuudessa haastatteluiden luonteen vuoksi.

Negatiivisesta ylisukupolvisuudesta on yleensä kyse silloin, kun siitä puhutaan muodossa ”kuinka sukupolvi toisensa jälkeen toistaa samojen ongelmien kehää ilman, että pystyy niitä katkaisemaan” (Suomen Mielenterveysseura 2007, 9). Elämäntapaluissa riskitekijöinä ovat ylisukupolvisuuden tuomat tekijät, kuten matala sosioekonominen asema, heikko itsetunto, alkoholismi, mielenterveysongelmat, läheisten suhteiden katkeaminen esimerkiksi avioerotilanteissa ja ylipäänsä kasautunut huono-osaisuus. Ylisukupolvisuuden itseään toistamisen noidankehä on tällöin valmis, koska riski on aina suurempi toistaa vanhempiaan. (Mustonen ym 2013, 3.) Erityisen huonoksi Törrönen ja Vuornanen (2004, 9) kuvaavat kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten tilannetta. Heidän (2004, 167) mukaansa kaikilla kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten perheillä oli taustalla erityisen tuen tarpeessa olleet vanhemmat, jotka kärsivät mielenterveys- ja päihdeongelmista. Näihin ongelmiin puuttumattomuudesta seurasi lähes poikkeuksetta lapsen vakavaa hoidon laiminlyöntiä ja kaltoinkohtelua.

Vaikka erilaiset negatiiviset ylisukupolviset ilmiöt, kuten köyhyys, huono-osaisuus, päihdeongelmat, väkivaltaisuus ja rikollisuus, ovat vahvasti ylisukupolvisia ilmiöitä, voidaan ne katkaista yhteiskunnallisilla muutoksilla. Lisäksi myös omia lapsuudenkokemuksia pohtimalla ja vanhempien kasvatuskäytäntöjen epäkohdat tiedostamalla voidaan mahdollistaa omien vanhempien toimintamallien hylkääminen omassa vanhemmuudessa. Esimerkiksi terapia

koetaan hyvänä apuna kaltoin kohtelun ylisukupolvisuuden ehkäisyyn. (Suomen Mielenterveysseura 2007, 121.)

Käyttäytymisgenetiikka tukee käsitystä siitä, että ympäristö vaikuttaa ihmiseen. Käyttäytymisgenetiikan mukaan ihmisen geneettinen rakenne määrittelee sen, millaiseen ympäristöön ihminen päätyy ja miten yksilö ympäristönsä kokee. Tästä syystä riippuu yksilöstä, millaiseen ympäristöön samaistuu. Yksilön geenit siis määräävät sen, onko ympäristö yksilölle vahingollinen vai ei. Toisin sanoen kaikki on genetiikan mukaan kiinni yksilön geneistä. Genetiikan lisäksi ylisukupolvisuutta voidaan tarkastella myös sosiaalisen perimän käsitteen kautta. Sosiaalista perimää on tutkittu viimeisen kymmenen vuoden aikana kiihtyvällä tahdilla, koska negatiivisen perimän katkaisemiseen on alettu kiinnittää enemmän huomiota. Kärkkäisen (2004) mukaan ylisukupolvisuus eli sosiaalinen perimä on elämönhallinnan voimavarojen sukupolvelta toiselle siirtymistä. Elämönhallintaan Kärkkäinen (2004, 29–33) määrittelee kuuluvaksi henkisen, kulttuurisen, sosiaalisen ja aineellisen hyvinvoinnin osatekijät. Voidaan siis todeta, että niin sanottu negatiivinen ylisukupolvisuus on osaltaan joko taitojen puutetta tai opittuja puutteellisia taitoja, tai molempia samaan aikaan, jotka vaikuttavat yksilön myöhempään elämässä selviytymiseen. Tällöin elämönhallinnan taitojen opettaminen voitaisiin nähdä ratkaisuna ylisukupolvisuuden negatiivisen vaikutuksen katkaisuun.

Ylisukupolvisuus käsitteenä sisältää eri osa-alueita, joista yleisimpiä ovat koulutuksen ja sosioekonomisen aseman ylisukupolvisuus, huono-osaisuuden ylisukupolvisuus, terveyden ja sairauden ylisukupolvisuus ja elintapojen ylisukupolvisuus (Kestilä 2010). Ylisukupolvisuudesta on kysymys silloin, kun sukupolvelta toiselle siirtyy erilaisia elämönhallinnan sosiaalisia, aineellisia ja kulttuurisia toimintatapoja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2014) mukaan lapsuuden elinolot ennustavat aikuisiän terveyttä, siihen vaikuttavia tekijöitä ja sosiaalista asemaa aikuisuudessa. Pitkäaikainen altistuminen kuormittaville ja vaikeille lapsuuden kokemuksille voi vaikuttaa suoraan esimerkiksi koetun stressin kautta lapsen kasvuun ja kehitykseen. Lisäksi perhetekijät, elinolot ja ongelmat vaikuttavat myös lapsen koulutus- ja elintapavalintoihin. Ylisukupolvisuuden vaikutusta voidaan kuvata myös päihteiden käytön periytyvyydellä, kun vanhempien päihteiden käytön on havaittu ennustavan heidän lastensa vastaavaa käyttäytymistä myöhemmin elämässään. Päihteiden käytön

ylisukupolvisuuden taustalla on sosiaalisen ja kulttuurisen periytyvyyden mekanismeja sekä geneettistä alttiutta. (Kestilä 2010.)

Hyvät tai huonot hyvinvoinnin ja terveyden edellytykset eivät kuitenkaan "periydy" automaattisesti lapsille. Erilaiset suojaavat tekijät ja varhainen tuki voivat katkaista syrjäytymiskehityksen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014.) Tätä tukee myös Saastamoinen (2011), jonka mukaan ylisukupolvisuuden hyvinvointia huonontaviin edellytyksiin voi vaikuttaa erilaisilla suojaavilla tekijöillä. Suojaavina tekijöinä voidaan pitää nuoren elämässä sellaisia ihmissuhteita, joissa nuorta kannustetaan eteenpäin elämässä epäonnistumistenkin keskellä. Nuori tulisi myös nähdä yksilönä, eikä nuorta tulisi määrittää vanhempiensa tekojen mukaan. Myös rakentavasta ja tavoitteellisesta keskusteluvuodesta on todettu olevan hyötyä. (Saastamoinen 2011, 12–14.)

2.3 Resilienssin vaikutus elämäntapaan

Ylisukupolvisuudesta huolimatta jokainen yksilö on erilainen ja pystyy siis omien valintojensa kautta määrittelemään omaa elämäntapaansa. Se, millaisia selviytymiskeinoja ihminen valitsee käyttöön, vaikuttaa ongelmien poistumiseen tai kasaantumiseen. Usein puhutaankin siitä, miten joidenkin ihmisten kohdalla elämän eri tapahtumien synnyttämistä kriiseistä selviytyminen onnistuu toisilta paremmin. Silloin puhutaan henkilökohtaisesta oman resilienssin eli selviytymiskyvyyden vaikutuksesta selviytymiseen. Resilienssin synonyymina voidaan käyttää myös henkistä lujuttamista. Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin resilienssin käsitettä. Resilienssin eli aivojen, mielen ja sielun joustavuuteen perustuvan teorian on kehittänyt ranskalainen neuropsykologi Boris Cyrulnik (Heikkilä 2016). Heikkilän (2016) mukaan Cyrulnik kuvaa resilienssiä teorianä, jonka mukaan mieli on jakautunut niin, että vaikka yksilö on kärsinyt trauman, hän pystyy silti jatkamaan elämäänsä muutenkin kuin jäämällä paikalleen. Resilienssi ei ole luonteen piirre, vaan se on prosessi, jonka voi oppia. (Heikkilä 2016.)

Resilienssi tarkoittaa henkistä vahvuutta ja joustamiskykyä silloin kun yksilö kohtaa vaikeuksia. Yksilön resilienssi on hyvä, kun hän vastoinkäymisestä ponnahtaa takaisin niin sanottuun normaaliin elämään. Resilienssin voidaan nähdä rakentuvan eräänlaisesta järkipäisestä itsensä johtamisesta, omasta

selviämishalusta, omien voimavarojen tunnistamisesta ja käyttöönnotosta sekä avun hakemisesta läheisiltä tai viranomaisilta. Yksilö, jolla on korkea resilienssi, pitää itseään selviytyjänä. Tällöin yksilöllä on erittäin hyvä stressinsietokyky sekä hyvät selviytymis- ja ongelmanratkaisukyvyt. (Heikkilä 2016.)

Kaikki nämä edellä mainitut kyvykkyydet liittyvät vahvasti optimismiin eli kykyyn nähdä vaikeissakin asioissa myönteistä. Kaiken keskellä yksilö myös näkee omat vaikutusmahdollisuutensa toimia hankaluuksien keskelläkin. (Lääperi 2016.) Yksilö pystyy ymmärtämään elämänvaiheen kriisin tilapäiseksi, ja pyrkii korjaamaan tilannetta parempaan tavalla tai toisella. Cyrulnikin mukaan resilienssin synty on sidoksissa kolmeen tekijään: siihen, kuinka turvallisia ihmissuhteita henkilöllä on ollut ennen koettua traumaa, onko henkilöllä mahdollisuutta turvallisiin suhteisiin trauman jälkeen ja saako hän puhua traumastaan niin, että saa kokemuksilleen järjellisen selityksen. Resilienssi kasvaa lapsen ensimmäisinä elinvuosina itseilmaisun ja turvallisten ihmissuhteiden saatossa. (Heikkilä 2016.)

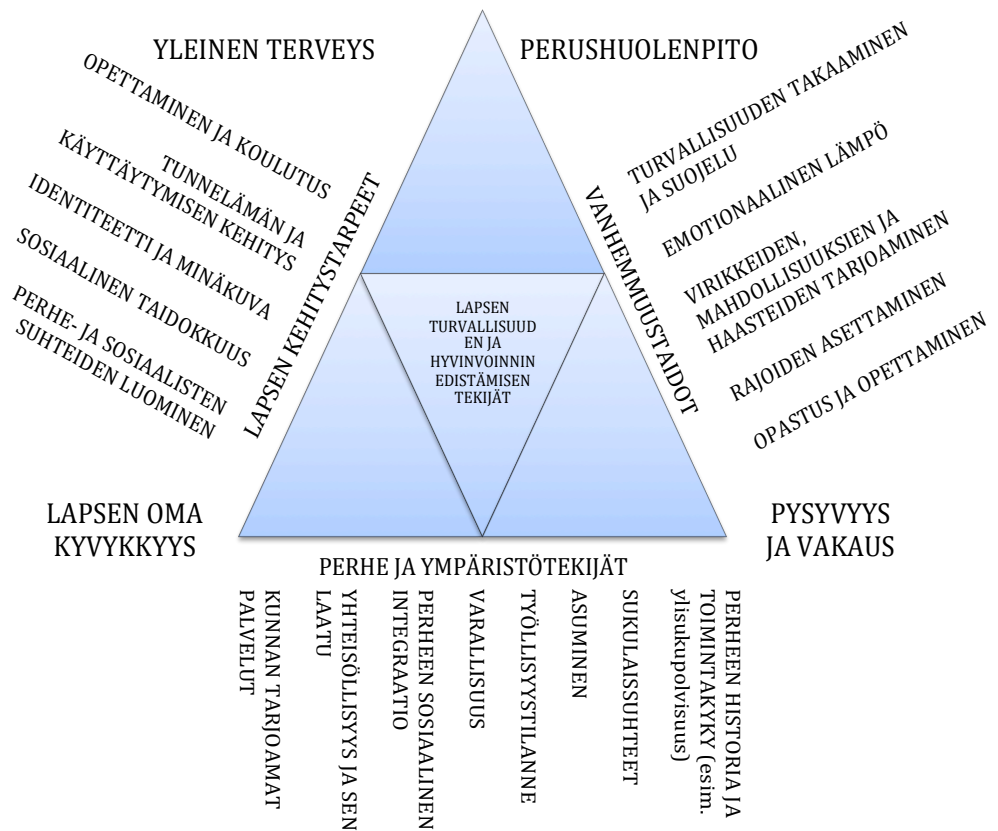
Resilienssi auttaa myös kokemaan elämän merkityksellisyyttä. Lääperin (2016) mukaan erityisesti lasten ja nuorten selviytymiskykyisyyttä on syytä kehittää. Lääperin (2016) *Tunne ja Mieli* -lehdessä julkaistussa artikkelissa kerrotaan seurannaistutkimuksesta, jossa Australiassa kouluissa sovelletaan positiivista psykologiaa opetuksessa. Positiivisen psykologian on huomattu parantavan oppilaiden kykyä selviytyä epäonnistumisista ja parantavan kykyä käsitellä kielteisiä tunteitaan vastoinkäymisten sattuessa kohdalle. (Lääperi 2016.) Kielteisten tunteiden ja kokemusten käsittelyn tärkeys nousee esille elämänmuutoksia käsiteltäessä. Oravalan (1998, 2–4) mukaan käsittelyyn kykenemättömyys johtaa oman elämän kontrolloimattomuuteen ja sitä kautta kielteisten ja syrjäytymistä aiheuttavien tapahtumien polulle ja voi hyvin aiheuttaa kielteisiä muutoksia yksilön psyykkisessä hyvinvoinnissa.

Resilienssin käsitteen liittyminen oman elämänkulun kriisien kohtaamiseen on tutkimuksen kannalta syytä ottaa huomioon. Resilienssiä voidaan myös kehittää ja opettaa. Resilienssi ei siis ole luonteenpiirre, vaan se on opittu taito (Heikkilä 2016). Tästä johtuen on myös hyvä huomioida ja tunnistaa toiminnan tärkeys ennaltaehkäisevässä toiminnassa etenkin pienten lasten kohdalla. Tutkimuksen haastattelujen avulla pääsemme käsiksi haastateltujen elämän-

tarinoiden niihin kohtiin, joissa resilienssillä on ollut merkitystä. Huomion arvoista on, kuka ja miten resilienssiä on näissä elämänkuluissa vahvistettu sekä se, mikä on resilienssin osuus selviytymisessä. Tämän johdosta voidaan myös pohtia, onko resilienssi avain selviytymiseen. Olisiko kukaan tähän tutkimukseen haastatelluista kertonut tätä elämäntarinaa, jollei heillä olisi ollut elämänkuluissaan kyseessä olevaa sisukkuutta?

2.4 Suojaavat tekijät lapsen elämässä

Lapsen turvalliseen ja hyvinvoivaan elämään vaikuttaa monen asian summa. Voimme kuitenkin löytää tekijöitä, jotka suojaavat lasta ja lapsen kehitystä. Lasta suojaavia tekijöitä etsiessä voidaan lähteä miettimään sitä, millaisten tekijöiden kautta lapsen hyvinvoiva ja turvallinen kasvu ja kehitys varmentuvat. Iso-Britannian Department of Health on julkaisussaan Framework for the Assessment of Children in Need and their Families (2000) kuvannut lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen tekijöitä vanhemmuuden taitojen, lapsen kehitystarpeiden sekä perhe- ja ympäristötekijöiden kautta (ks. kuva 1).

Kuva 1. Lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen tekijät (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families 2000)

Hyvinvoinnin edistämisen ja turvallisen elämän tekijät voidaan siis jakaa kolmeen pääkategoriaan, jotka ovat lapsen omat kehitystarpeet, vanhempien tai huolta pitävien vanhemmuuden kyvykkyys vastata lapsen tarpeisiin sekä perhe- ja ympäristötekijöiden vaikutus edellisiin. Lapsen hyvinvoinnin perustana on *yleinen terveys*, joka käsittää laajasti fyysisen ja psyykkisen terveyden, kuten geneettiset vaikutukset, ravinnonsaannin, liikunnan sekä seksuaalisuus- ja päihdekasvatuksen. *Opettaminen ja koulutus* kattavat kaiken lapsen kognitiiviseen kehitykseen liittyvän opettamisen, kuten mahdollisuudet pelata ja olla vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa tai mahdollisuudet hankkia erilaisia taitoja sekä kokea menestystä ja saavutuksia. Tämä kattaa myös aikuisen kiinnostuneisuuden lapsen kouluttautumiseen ja sen edistymiseen ottaen huomioon lapsen lähtökohdat.

Lapsen tunne-elämän ja käyttäytymisen kehityksen taustalla on lapsen luonteen ja muiden ominaisuuksien, kuten temperamentin, sopeutumisen taitojen sekä itsehillinnän ja resilienssin kasvaminen ja harjoittelu. Resilienssin käsitettä on avattu tässä tutkimuksessa enemmän luvussa 3.4. Nämä edellä mainitut taidot ovat subjektiivisia, ja ne ovat sidoksissa vanhempien opettamiseen, jotta ne voivat kehittyä parhaalla mahdollisella tavalla. Näihin kuuluvat myös lapsen *identiteetin ja minäkuvan* kehittyminen, sosiaalisten taitojen opettaminen aina tilannetajusta persoonalliseen hygieniaan sekä sosiaalisten suhteiden luomisen opettelu ja käytöstavat, oli kyseessä sitten perheen jäsenten väliset tai muut sosiaaliset suhteet. Nämä kaikki kulminoituvat *lapsen omaan kyvykkyyteen* toimia, kuten lapselle on opetettu ja omaan kyvykkyyteen huolehtia itsestään opetetulla tavalla. Lapsen omaan kyvykkyyteen vaikuttaa opetetun lisäksi myös temperamentti ja luonteenpiirteet. (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families 2000, 17–19.)

Lapsen omien kehitystarpeiden tukemisen lisäksi vanhemmuuden taitoihin kuuluu myös *perushuolenpito*, joka kattaa lapsen fyysiset tarpeet, kuten riittävän ruuan, juoman, suojan eli kodin puhtauden, asianmukaisen vaatetuksen ja lämmön tarjoamisen. Vanhempien on tärkeää pystyä tarjoamaan lapselle fyysisesti ja psyykkisesti turvalliset olosuhteet kasvaa omassa tahdissaan ja turvallisessa ympäristössä, luoda turvallisuuden tunnetta ja suojella lasta myös

ympäristöstä tulevilta vaaroilta. Vanhemmuuden taitoihin kuuluu myös emotionaalisen lämmön tarjoaminen. Sitä ovat muun muassa vahvan kiintymyssuhteen luominen, lohduttavan sylin tarjoaminen, halaukset ja mahdollisuudet olla lähellä ja tulla hyväksytyksi sellaisena kuin itse on. (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families 2000, 19–22.)

Vanhemmuuden taidot kattaa myös kyvykkyyden tarjota erilaisia virikkeitä, mahdollisuuksia ja haasteita, jotka valmentavat lasta selviytymään elämässä ja erilaisissa tilanteissa. Vanhemmuutta on myös asettaa rajoja sekä opettaa ja opastaa lastansa erilaisiin elämisen taitoihin, tilanteisiin ja tapoihin. Tärkeintä on pystyä tarjoamaan riittävä vakaus ja *pysyvyys*, jotta lapselle voidaan varmistaa paras mahdollinen kehitys. Pysyvyyttä on lapseen suhtautuminen samalla emotionaalisella lämmöllä ja rakkaudella kaikissa tilanteissa. Näin vakaus ja pysyvyys luovat pohjan kaikelle tulevaisuudessa. Se takaa turvallisuuden tunteen, kun lapsi saa ilman menettämisen pelkoa olla oma itsensä kokien hyväksyntää vanhemmiltaan. Tällainen kehittää lapsen henkistä kehitystä. Lapsen on tärkeä luoda myös perheen ulkopuolisia sosiaalisia suhteita ja näin vahvistaa omaa kuuluvuuden tunnettaan esimerkiksi asuin ympäristön ystäviin ja sen kulttuuriin. Yhteisöllisyys ja pysyvyys toimivat turvaverkkona lapsen elämässä. (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families 2000, 20–22.)

Pysyvyyttä ja vakautta tuo myös se, että lapsi pidetään lähellä hänelle tärkeisiin perheenjäseniin, ystäviin ja sukulaisiin. Tästäkin syystä lapsen hyvinvointiin osatekijöinä on syytä tarkastella perhe- ja ympäristötekijöitä. Lapsen hyvinvointiin ja turvalliseen kehitykseen vaikuttavat *perheen historia*, joka mukaan lukee niin geneettiset kuin psykososiaaliset tekijät, perhettä koskevat tapahtumat – kuten avioerot ja suhteet esimerkiksi vanhempien välillä – sekä *perheen toimintakyvyn*, joka käsittää muun muassa myös tässä tutkimuksessa tarkemmin tarkastellun ylisukupolvisuuden. Ylisukupolvisuus voi olla vaikutukseltaan positiivista tai negatiivista. Tästä voi lukea lisää luvusta 3.3.

Perhe- ja ympäristötekijöiksi luetaan myös *sukulaisuussuhteet* ja niiden vaikutus jokapäiväiseen elämään, asuinseudun tuomat vaikutukset elämäntyyliin ja -tapaan sekä asuminen ja sen laatu, kuten puhtaus, tila ja nukkumisjärjestelyt. Yhtenä tärkeimpänä tekijänä, joka linkittyy hyvinvointikysymyksiin ja vanhem-

muuden kyvykkyyteen, on elintaso, jota voidaan mitata *vanhempien työllisyystilanteen ja perheen varallisuuden* kautta. On hyvä muistaa, ettei asioiden laita ole mustavalkoinen, vaan asioita tulee pohtia aina eri näkökulmista. Esimerkiksi vanhemman työllisyystilanne voi vaikuttaa lapseen eri tavoin; samalla kun työttömällä ei ole varaa ostaa lapselleen ravitsevaa ruokaa, mutta omaa aikaa on antaa, voi ravitsevaa ruokaa tarjoava liiaksi töissä oleva olla aina poissa lapsen elämästä.

Lapsen hyvinvointiin vaikuttaa myös *perheen sosiaalisen integraatio yhteisöön*, jossa he elävät; millaisena toimintana yhteisöllisyys näkyy, ja millainen on yhteisön elämäntyyli ja -tapa, johon integroidutaan. Ympäristötekijöistä on syytä vielä mainita *kunnan tarjoamat palvelut*, kuten päiväkotit ja koulut sekä niissä toimivat yhteisöt ja niiden elämäntyyli, julkinen liikenne, vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja terveydenhuoltopalvelut. (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families 2000, 22–26.)

Lapsen elämää suojaavia tekijöitä voidaan tarkastella elämäkulun kautta. Mustonen ym. ovat Terveyden ja hyvinvointilaitoksen julkaisussa *Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi (2013)* kirjoittaneet, että yksilöä suojaavat tekijät liittyvät läpi elämäkulun eheään perhetaustaan ja läheisiin ihmissuhteisiin, jotka luovat vakautta ja pysyvyyttä yksilön elämään. Tärkeä hyvinvointia lisäävä tekijä on hyvä sosioekonominen asema, joka on vahvasti liittynyt yksilön psykosomaattiseen oireiluun ja muuhun terveyskäyttäytymiseen sekä niukkaan päihteiden käyttöön. Elämänkulkua suojaavana tekijänä Mustonen ym. (2013) mainitsevat myös hyvän koulumenestyksen, joka on eräällä tavalla sidoksissa yksilön hyvään sosioekonomiseen asemaan ja joka vaikuttaa sitä kautta hyvään terveyteen.

Elämänkuluissa suojaava tekijä on myös positiivisten elämäntapahtumien kasautuminen ja sitä vastoin kielteisten elämäntapahtumien kasautumisen välttäminen. Etenkin tärkeiden vuorovaikutussuhteiden negatiivisten muutosten ja stressaavien elämäntapahtumien välttäminen on tärkeää. Selkeästi suojaavia tekijöitä elämänkuluissa ovat läheiset ihmissuhteet, hyvä itsetunto ja toimivat selviytymiskeinot, jotka suojaavat myös elämän käännekohdissa mahdollisilta riskikehityksiltä. Elämänmuutosten kestämisessä etenkin ystävien ja vanhempien tuen koettiin olevan tärkeää ja sillä nähtiin olevan merkityksellinen arvo

etenkin nuoruusiässä. (Mustonen ym. 2013, 23, 33). Näitä edellä mainittuja suojaavia tekijöitä puoltaa myös Tuija Erosen (2013) tutkimus huostaanotettujen nuorten institutionaalista poluista. Pysyvyyden merkitys korostuu hyvinvoinnista ja positiivisesta elämäkulusta puhuttaessa. Kuitenkin on myös tärkeää ymmärtää pysyvyyden kaksinaisuus. Joistakin lapsen elämän pysyvistä suhteista voi olla haittaa, jolloin pysyvyyttä tulisi säädellä hyviin ihmissuhteisiin ja pyrkiä katkoksiin toisissa. (Eronen 2013, 49.)

Lasten suojaavia tekijöitä miettiessä on huomioitava myös muut perheenjäsenet. Lastensuojelun ennaltaehkäisyn näkökulmasta hoidettavana on koko perhe, joten suojaavia tekijöitä on tarkasteltava koko yksilön elämäkulussa. Myös vanhempien hyvinvoinnista on syytä keskustella. Varhaisaikuisuudessa suojaavaksi tekijäksi korostui erityisesti läheinen ihmissuhde, joka koettiin niin tärkeänä, että sen voidaan todeta suojaavan masennukselta riippumatta perhetaustasta. Sosiaalisen tuen merkitys korostuu myös aikuisiällä. Lisäksi suojaavana tekijänä aikuisuudessa korostuu aktiivinen ongelman ratkaisu sekä yksilön omat olemassa olevat ja toimivat selviytymiskeinot kriisin sattuessa (ks. luku 2.3). (Mustonen ym. 2013, 42, 52, 65.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa helposti hyödynnettävää tietoa ennaltaehkäisevän lastensuojelun palveluiden tarpeesta ja lastensuojelun ennaltaehkäisyn ymmärtämisestä asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna. Lisäksi tavoitteena on, että työn tuloksia voidaan käyttää palveluiden kehittämistarpeisiin. Siksi tutkimuksessa pyritään pohtimaan myös sitä, mitkä ovat niitä lastensuojelun palveluita, jotka ennaltaehkäisevät kodin ulkopuolelle sijoittamista. Tutkimuksen pohjalta voidaan siis päätellä, mitkä palvelut tuottavat ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Näiden tavoitteiden kautta voidaan työn tuloksista saatavan tiedon pohjalta kehittää palvelutarjontaa. Ennen kaikkea tutkimus kuitenkin tarjoaa elämäkerrallisuutensa vuoksi mahdollisuuden ammattilaisen oman näkökulman avartamiseen ja ymmärryksen lisääntymiseen siitä, missä ja miten tehty työ on lastensuojelullisesti ennaltaehkäisevää.

Tutkimusongelma:

Mitkä olivat niitä tapahtumia ja muutoksia kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten elämänsuorituksissa, joiden kautta päädyttiin kodin ulkopuolelle sijoittamiseen? Millaiset olivat kodin ulkopuolelle sijoitettujen tuen tarpeet näissä tilanteissa? Millaista ennaltaehkäisevää palvelua olisi tarvittu, jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi välttytty?

Tutkimuksen pääkysymykseni ovat:

- 1) Millaisten erilaisten tekijöitä kautta päädyttiin kodin ulkopuolelle sijoittamiseen?
- 2) Mitkä olisivat olleet keskeisiä suojaavia tekijöitä, joita tukemalla kodin ulkopuolelle sijoittamista olisi voinut estää?

Tutkimuksen tausta-ajatuksena on ajatus lastensuojelun palveluiden kehittämisestä ja lasten suojelun ymmärtämisestä. Mitä on ja missä kaikkialla on lasten suojeleminen? (nimenomaan erikseen kirjoitettuna). Olen tutkimuksessani pohtinut, miten ne lapset nyt ja tulevaisuudessa, joista olimme ja olemme ammattilaisina huolissamme, olisivat voineet ja voisivat saada periaatteellisesti ja konkreettisesti parhaimman tarvitsemansa avun ja suojelun niin, että heidät voitaisiin pitää kotona. Onko valoa tunnelin päähän tuomassa se, että erilaisien elämänsuoritusten pohjalta on mahdollista hahmottaa aikuisuuden ja hyvinvoinnin taustalla olevia keskeisiä mekanismeja ja muutoskohtia, ja näissä elämänsuorituksen käännekohtissa reagoiminen tuen tarpeeseen vahvistaisi hyvinvointia ja toimisi ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä? (ks. luku 2.1.) Lopulta haluan herätellä ymmärrystä ja kysymyksiä ammatillisessa mielessä, herätellä ammatillista ajatusprosessia elämänsuoritusten kompleksisuudesta ja ajatuksista lapsen edusta lasten suojelussa. Lisäksi haluan nostaa ajatuksiin sitä ristiriidantäyttävää maailmaa, jota voi kokea ammattilaisena lapsen etua pohtiessa. Onko kotiin jääminen aina lapsen etu?

3.2 Tutkimuksen metodologinen lähtökohta

Tutkimuksen metodologiseksi lähtökohdaksi valikoitui sosiaalisen konstruktivisuuden ajatus, jossa sosiaalinen kanssakäyminen yksilöiden välillä rakentuu kielellisessä vuorovaikutuksessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Metodologia tarkastelee sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten muotoutumista ihmisten välisissä sosiaalisissa prosesseissa. Sosiaalisen konstruktio- nismien näkökulmasta todellisuus rakentuu vasta puhuttujen sanojen kautta eli kielellisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen vuorovaikutus puolestaan antaa tutkittavalle ilmiölle sen merkityksen. Kielellisesti rakentuneessa todellisuudessa ei ole olemassa absoluuttisia totuuksia. Todellisuus on pikemminkin erilaisia selitystapoja ja kertomuksia, joita ihminen on luonut toimiessaan vapaana ja luovana olentona. (Löytönen 2007.)

Tässä tutkimuksessa halutaan tietää juuri ne kertomukset ja se todellisuus, joka on olemassa kodin ulkopuolelle sijoitetulle. Tämä todellisuus ei ole reaali- todellisuutta, vaan todellisuus on olemassa ihmisen olemassa olon myötä. Tutkittavaa ilmiötä tarkastellaan eräiden kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämä- nänkulkujen nivelkohdista, ylisukupolvisuudesta sekä elämänkuluihin vaikut- tavista tekijöistä (sekä sisäisistä [resilienssin käsite] että ympäristöstä tulleista tekijöistä), jotka saattoivat ohjata elämänkulkua siihen suuntaan, joka johti kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Todellisuuden muodostama tieto on siis syn- tynyt tässä sosiaalisessa suhteessa, jonka me käymme ja tätä tutkimusta eli merkitystä varten. Mukana on näkökulma ja tarkoitusta. Sosiaalisessa kon- struktionismissa todellisuuden rakentuminen kielen kautta on oleellista, mutta totuuden ja tiedon rakenteiden kyseenalaistaminen on yhtä tärkeää. Kyseen- alaistamisen aste vaihtelee viitekehyksen sisällä sen mukaan, noudattaako tutkija tiukempaa vai väljempää orientaatiota. Tutkimuksen metodologian mu- kaan kielen merkitys on kuitenkin tärkeä tekijä sosiaalisen elämämme kannal- ta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tässä tutkimuksessa käyte- tään väljempää orientaatiota, jossa todellisuuden tunnustetaan olevan ole- massa myös ilman ihmisen olemassaoloa.

Sosiaalisen konstruktio- nismien perustuessa tiedon ja sosiaalisen toiminnan yhteen kuuluvuuteen ja tiedon syntyyn sosiaalisen toiminnan kautta, voi sosiaalisen toiminnan eli tässä tapauksessa puhutun kielen avulla, löytää *moni- naisen todellisen elämän* erilaisia asioiden syy-seuraussuhteita. Näitä löy- tämällä ja todellisuutta muodostamalla voidaan antaa inhimillisiä merkityksiä koetuille asioille. Näin on mahdollista lisätä ymmärrystä oman alan relatiivi- suudesta. Puhuttu kieli luo siis määritelmiä ja määrittelee toimintaa, mutta so- siaalinen konstruktio- nismi ajattelee, että tekoina se saa aikaan myös vaiku-

tuksia. Ihmisen ollessa kantaa ottava toimija eli aktiivinen subjekti on tutkimuksen avulla mahdollisuus kyseenalaistaa oman ammattialansa tosia ja itsestään selvyiksi, löytää parempia toimintatapoja, ymmärtää elämäntapojensa ja kehittää omaa työtään sekä itseään. (Löytönen 2007; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tutkimustulokset eli puhuttu kieli ja annetut merkitykset ovat sidottuna aikaan ja paikkaan, haastateltavan omaan resilienssin tunteeseen sekä ympäristön vaikutukseen, niin negatiiviseen kuin positiiviseen. Näin ollen voimme siis saada tulokseksi vain ehdollisia selityksiä johonkin aikaan ja paikkaan rajoittuen. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.) Tutkimukseni perustuukin ajatukseen, jossa kertojan kokemus- ja tunnemaailma määrittää sen, mihin asioihin on reagoitu ja miten on toimittu, ja tästä syntyy subjektiivinen totuus. Lisäksi totuutta määrittää myös se, miten kuuntelija oma kokemus- ja tunnemaailma kuulee kertojan tarinan.

3.3 Tutkimusaineiston keruu

3.3.1 Teemahaastattelu

Aineiston keruumenetelmäksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu, jossa tutkija pyrkii keskustelun ja vuorovaikutuksen avulla saamaan selville asiat, joita tutkii (Eskola & Vastamäki 2015, 27–28). Keskustelu ja vuorovaikutus koostuvat yksilön kokemuksista, ajatuksista, uskomuksista ja tunteista. Teemahaastattelu aineiston keruumenetelmä tukee tämän tutkimuksen metodologista lähtökohtaa, jonka mukaan kieli toimii välineenä luoda määritelmiä, todellisuutta ja merkityksiä eli sosiaalisia prosesseja, ja pyrkii sitä kautta vaikuttamaan. Tutkimuksessa selvitetään lapsuudessaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen ajatuksia siitä, mitkä olivat niitä käännekohtia elämäntapojensa, jotka johtivat kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Tutkimuksessa selvitetään lapsen kokemusta aikuisena: käsitykset, kokemukset ja tunteet siitä, mitä olisi pitänyt tehdä toisin.

Teemahaastattelun luonteelle on ominaista, että se ei etene tarkkojen, yksityiskohtaisten ja valmiiksi muotoiltujen kysymysten kautta, vaan väljemmin kohdentuen tiettyihin ennalta suunniteltuihin teemoihin. Teemoihin perustu-

vassa haastattelussa pyritään ottamaan huomioon ihmisten omat tulkinnat ja heidän merkityksenantonsa asioille. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Haastatteluissa vapaalle puheelle annetaan tilaa, vaikka ennalta päätetyt teemat pyritään keskustelemaan kaikkien tutkittavien kanssa. Vaikka teemahaastattelu on astetta strukturoidumpi kuin avoin haastattelu, jättää se silti liikkumisvaraa aiheesta poikkeamiseen, jolloin halutun tiedon saaminen voi vaarantua. (Hirsjärvi ym. 2009, 160–164.) Teemahaastattelun yhtenä tunnusmerkkinä on joustava liikkuminen ilman tiukkoja etenemisreittejä (Hirsjärvi ym. 2009, 164), ja tästä syystä halutun tiedon saamisen takeeksi päädyin käyttämään aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelun strukturoidumpaa muotoa eli puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tärkeänä osana haastattelutilanetta on tutkittavan aktiivinen kuuntelu, jossa vastausten merkitysten oivaltaminen ja niiden mahdollistamat uudet suunnat voivat viedä haastattelua uusiin suuntiin (Hirsjärvi ym 2009, 42–44).

Tutkimusta varten haastateltiin kaiken kaikkiaan viittä (5) iältään 23–39-vuotiasta nuorta aikuista, joilla kaikilla on ollut lapsuudessaan lastensuojelun asiakkuus. Lisäksi he ovat olleet sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Haastateltavia haettiin internetissä toimivan yhteisöpalvelu Facebookin kautta erikseen suunnitellulla ilmoituksella (liite 1), sekä sosiaalialalla toimivien toimihenkilöiden omien kontaktien kautta. Tutkimusprosessin teoreettinen viitekehys valmistui kesällä 2016, jonka jälkeen saatiin tutkimusluvut Haminan kaupungin perusturvajohtaja Päivi Mattilalta alkusyksystä 2016. Tutkimusta tehdessä ongelmalliseksi osoittautui haastateltavien saaminen. Haastateltavien alkupe- räistä ikähaarukkaa, 30–39-vuotiaat, jouduttiin laventamaan, jotta voitiin saada yleispätevämpää tutkimustietoa. Tutkimustyön haastattelut alkoivat syyskuussa 2016, jonka jälkeen ne litteroitiin aineiston analyysia varten. Haastatteluiden analyysit olivat valmiina joulukuussa 2016.

3.3.2 Haastattelun teemojen muodostaminen

Haastatteluihin määriteltiin seitsemän erilaista teemaa, joiden avulla haastattelu eteni kohdentuen valittuihin aihepiireihin. Teemojen asettelu edellyttää huolellista aihepiiriin perehtymistä ja haastateltavien tilanteen tuntemista, jotta

haastattelu voidaan kohdentaa juuri tiettyihin teemoihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Teemat valikoituivat aluksi esitellyn teoratiedon pohjalta. Teemat pohjautuvat näin ollen teoratiedon kautta nousseisiin keskeisiin suojaaviin tekijöihin lapsen arjessa sekä lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen tähtääviin tekijöihin. Teemat valittiin niin, että niiden avulla tutkimusongelmaan saataisiin mahdollisimman kattavasti vastauksia, ja kehittäminen olisi mahdollista. Myös aiemmat tutkimukset, kuten Erosen (2013) tutkimukset kodin ulkopuolelle sijoitetuista ja Mustosen ym. (2013) elämäntilanteen tutkimukset, auttoivat teemojen muotoutumisessa. Teoreettista tietoa ja aiempaa kirjallisuutta aiheesta on esitelty pääpiirteittäin luvussa 2.

Teemoiksi valikoituivat edellä mainittujen kautta seuraavat:

- 1) Perhe- ja ympäristötekijät, joiden kautta selvitetään läheiset ihmiset ja sukulaiset, asuinympäristö, työllisyys ja varallisuus
- 2) Perheen tyypillinen arki, joiden kautta arkea ja arjen toimintoja sekä sujuvuutta kuvailemalla pyritään selvittämään, millainen oli koettu vanhemmuus, ja kuinka hyvin lapsen omiin kehitystarpeisiin vastattiin
- 3) Suojaavat tekijät perheen arjessa, jonka avulla selvitetään, mitä tukemalla olisi voitu tukea perheen positiivista elämäntapaa
- 4) Lastensuojelun asiakkuuden alkaminen, avohuollon tukitoimenpiteet ja niiden vaikutus, jonka avulla selvitetään palveluiden vaikuttavuutta
- 5) Oma käsitys tuen tarpeesta ja sen vaikutuksesta, jonka avulla selvitettiin, mikä on asiakkaan näkökulmasta tarpeeseen vastaavaa tukea lastensuojelussa
- 6) Henkilökohtainen resilienssi, jonka tarkoitus on selvittää asiakkaan oman kyvykkyyden vaikutusta elämäntapaan
- 7) Ylisukupolvisuus, jonka tarkoituksena on selvittää ylisukupolvisuuden vaikutusta elämäntapaan.

Teemojen valinta perustui aiemmin kirjoitettuun ja luettuun teoreettiseen tietoon edellä mainituista teemoista, mutta myös kirjoittajan omaan kokemukseen työntekijän näkökulmasta lastensuojelun työkentällä. Haastattelun teemoja pilkkomaan tehtiin neljä kysymystä. Teemojen lisäksi haastatteluun oli varauduttu täsmentävillä kysymyksillä, elleivät ne tulleet kertojan omassa kertomuksessa esille. Edellä mainituksi kysymyksiksi valikoituivat seuraavat neljä kysymystä:

- 1) Millainen oli lapsuuden kotisi? Kuvaile tyypillistä arkipäivääne ja kerro perheestäsi.
- 2) Mitkä olivat niitä asioita, jotka johtivat sinun lastensuojelun asiakkuuteesi, ja miten tilanne eteni kodin ulkopuolelle sijoittamiseen asti?
- 3) Oliko teillä tukitoimia? Miten ne näkyivät arjessa?
- 4) Mitä ja kenelle olisi pitänyt tapahtua, jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi voitu välttyä? Kenen toimesta?

Apukysymysten kanssa haastattelussa pyrittiin pitämään keskustelua yllä, mutta mikäli haastateltava selkeästi ei halunnut tai kokenut jostain syystä tar-

peelliseksi antaa yllä oleville teemoille merkityksiä, ei kysymyksiä esitetty väkisin.

Teemat saatettiin haastateltavien tietoon etukäteen ennen haastattelua käydyssä keskustelussa, jossa sovittiin haastattelun muista kriteereistä, kuten haastattelupaikasta, tutkimuksen taustasta ja tutkimuseettisistä salassapitoasioista. Haastattelun aikana teemojen puhumisjärjestys oli vapaa, eikä kaikkien haastateltavien kanssa puhuttu kaikista asioista samassa laajuudessa.

3.4 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Tutkimukseni analyysimenetelmänä käytän laadullista sisällönanalyysia, jossa aineistoa on tarkasteltu etsien yhtäläisyyksiä ja eroja teksteistä sekä tekstiä tiivistäen. Sisällönanalyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan sen jälkeen, kun aineisto on pilkottu osiin, käsitteellistetty ja koottu uudestaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Käytännössä sisällönanalyysi on tekstianalyysia. Sisällönanalyysin avulla tutkittavasta ilmiöstä muodostetaan tiivistetty kuvaus, jonka jälkeen se kytketään laajempaan konseptiin ja muihin aiheita koskeviin tutkimustuloksiin (Tuomi & Sarajärvi 2004, 105). Tässä tutkimuksessa liitän saatua tutkimusmateriaalia vahvasti aiempiin tutkimuksiin ja kirjoitettuun tietoon, sekä peilaan omia tutkimustuloksiani aiempaan tietoon. Aiempaa teoriaa on käytetty apuvälineenä mahdollistamaan erilaisten tulkintojen tekemisen kerätystä tutkimusaineistosta.

Laadullisessa tutkimuksessa sisällönanalyysi voi perustua aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan tai teorialähtöiseen analyysin suhteeseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–112). Tutkimukseni on teorialähtöistä. Olen siis ensin tutustunut teoriaan, ja useimmat käytetyistä käsitteistä, kuten suojaavat tekijät, elämänkulkua, ylisukupolvisuus ja resilienssi ovat teoriasta tulleita. Tutkimuksen aineistoa analysoidessani halusin ajatella kuitenkin, niin että annan kaikelle uudelle mahdollisuuden, jotta tutkittu tieto olisi mahdollisimman ”vapaasti tuotettua” eikä sitä ohjaisi mikään ennalta saneltu. Tällöin voidaan puhua induktiivisesta lähestymistavasta, jossa lähtökohtana ei siis ole teoria (Hirsjärvi ym 2009, 155). Näin päästään irti siitä, ettei tutkija määrää sitä, mikä on tärkeää (Hirsjärvi ym 2009, 155). Lähtökohtaisesti oman aiemman teoreettisen tietoni

ja ammattini tuoman tiedon takia voidaan kuitenkin kyseenalaistaa sitä, kuinka tämä tiedottomuus olisi käytännössä edes toteutunut.

Sisällönanalyysin tarkastelussa on tärkeää kiinnittää huomiota asioiden ja tapahtumien merkityksiin, niistä syntyneisiin seurauksiin ja yhteyksiin sekä tarkoituksiin ja aikomuksiin. Haastatteluissa saatiinkin erilaisia selostuksia haastateltavien omasta elämästä, perusteluita ja selityksiä sille, miksi toimittiin niin kuin toimittiin. Haastatteluaineistossa otetaan kantaa menneisiin ja nykyaikaisiin asioihin, kritisoidaan ja tehdään tapahtuneita asioita ymmärrettäväksi sekä asemoidaan itseä suhteessa muihin ihmisiin. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2004, 105.) Aineiston sisältöanalyysin avulla pyrin tarkastelemaan juurikin näitä tutkittavien ilmiöiden inhimillisiä merkityksiä. Näitä merkityksiä haastattelussa on rakennettu yhdessä haastateltavien elämäntarinoiden syy- ja seuraussuhteita kuunnellessa ja antaessa tapahtumille inhimillisiä merkityksiä. Sisällön analyysi tukee myös tutkimuksen metodologiaa, sosiaalista konstruktionismia, joka on käytännössä todellisuuden rakentamista kielen ja puheen avulla. Merkityksien antaminen asioille tekee niistä todellisia. Sisällönanalyysillä taas tutkitaan näitä inhimillisiä merkityksiä.

Tutkimuksessa tarkasteltiin hyvinvointia ja terveyttä uhkaavien tekijöiden lisäksi selviytymistä tukevia tekijöitä sekä pyrittiin löytämään vahvuuksia, joita vahvistamalla ennaltaehkäistäisiin peruuttamatonta problematiikkaa ja katkais-taisiin ylipolvisuutta. Kertomuksia kuultiin haastattelujen muodossa kaiken kaikkiaan viisi kappaletta, jonka jälkeen sisällönanalyysin tavoin jokainen haastattelu litteroitiin tekstimuotoon. Analysoinnin jälkeen niitä peilattiin tutkimuskysymyksiin koodausta avuksi käyttäen. Teemat siis merkittiin jokaisesta haastattelusta samoin värikoodein, jolloin niiden analysointi oli nopeampaa ja helpompaa. Jokaisesta elämäntarinasta hyödynnettiin myös erilaisia lainauksia, jotka nousivat tutkimuskysymysten kautta esille.

Aineiston analyysillä löydettiin erilaisia henkilökohtaisia kokemuksia, ja löysi niistä yhteneväisiä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tarpeita. Selkeyden luomiseksi saadut kokemukset sidottiin aiempaan teoreettiseen tietoon ja konstruoi-tiin tarkemmiksi ja tiiviimmiksi tulkinnoiksi. Näin saatiin aineistosta tutkimustu-loksia, joista voitiin tehdä selkeitä ja luotettava johtopäätöksiä positiivisten

elämäntapojen tukemiseen. Lisäksi saatiin myös sellaista tietoa, jolla voidaan kyseenalaistaa lastensuojelun työn tyypillisiä näkökulmia.

3.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen eettisyys perustuu sille, että tutkimuksessa on käytetty hyvää tieteellistä käytäntöä ja tutkimuksessa on pyritty välttämään virheiden syntyä (Hirsjärvi ym. 2009, 23, 231). Tutkimuksen luotettavuuden arviointiin vaikuttaa reliabiliteetti ja validiteetti. Näiden toteuttamiseen on useita tapoja. Tutkimustulokset tässä tutkimuksessa nojautuvat hyvin samankaltaisiin tutkimustuloksiin ja aiempaan kirjoitettuun kirjalliseen tietoon, joten katson tutkimuksen olevan reliabiliteetti. Läpi tutkimuksen haastatteluista saatua tietoa nojataan aiempaan kirjoitettuun teoriaan ja verrataan useampaan tutkimukseen. Tarkasteltaessa validiteetin käsitettä voidaan luotettavuuden arvioimista kyseenalaistaa validiteetin arvioimista todellisuuden ja tarkoituksen kohtaamista. (Wolcott 1995, Hirsjärven ym 2009 mukaan.)

Aiemmassa luvussa tutkimuksen metodologiaa pohdittaessa on todettu, että todellisuus on kahden ihmisen välillä kielen synnyttämä sosiaalinen prosessi, johon vaikuttaa aina jokin näkökulma. Wolcott (1995, Hirsjärven ym. 2009, 232–233 mukaan) tähdentää, että ”tapaustutkimuksen tekijä, voi aiheellisesti ajatella, että kaikki ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset ovat ainutlaatuisia, ettei ole kahta samanlaista tapausta”. Tästä huolimatta tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus on pystyttävä arvioimaan. Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisätään tarkalla selonteolla siitä, mitä on tehty, missä on tehty ja miten. Tutkimuksen periaatteita, lähtökohtia, tutkimustapaa, ja -menetelmiä on avattu kokonaisuudessaan luvussa 3. Luotettavuuden periaatteita on kuljetettu läpi koko tutkimustyön.

Tutkimuksen luotettavuudessa ja onnistumisessa analyysin laatu on tärkeä osa tutkimusta. Vaikka tutkimuksessa on pyrittävä mahdollisimman hyvin kuvaamaan tutkittavien maailmaa ja heidän käsityksiään, analyysin onnistumiseksi tutkijan on tiedostettava myös tutkittavan vaikutus tutkittuun tietoon. Tutkimuksessa tulee näkyä ne perusteet, joiden avulla on luokiteltu ja kuvattu tutkimustuloksia. Analysointivaiheessa virheiden ja tiedon vääristymisen takia on syytä huomioida, ettei tutkija omasta näkökulmastaan arvioi ja spekuloi

haastateltavan sanomisia. Vaikka liialliseen spekulointiin ja tulkintaan tuleekin suhtautua varauksella, on tutkijan tuotava tutkimukseensa mukaan myös oma ajattelu, sen perusteet ja ratkaisut, ja tuotava ne lukijalle esille. Virhearvioiden ja vääristyneen tiedon mahdollisuus kuitenkin vähenee, kun kaikkeen on kriittiset ja hyvät perustelut. (Hirsjärvi ym. 2009, 137, 189, 221–225.)

Omat arvolähtökohdat tutkijana muokkaavat ymmärrystämme tutkittavasta ilmiöstä, eikä täydellistä puolueettomuutta ole mahdollista saavuttaa. Tutkija ja tutkittava asia ovat yhteydessä toisiinsa, halutaan niin tai ei. Nämä suhteet huomioon otettaessa voidaan päästä todella kokonaisvaltaiseen tutkimustulokseen (Hirsjärvi ym. 2009, 160–162, 229–230.) Sen lisäksi, että tutkijan omat arvolähtökohdat toimivat vaikuttimina ja muokkaajina, myös sosiaalinen konstruktionismi tarkastelee tutkittavaa asiaan kielen luoman sosiaalisen prosessin kautta, jossa todellisuus muodostuu merkitysten kautta, jota tutkittava aktiivisena subjektina luo. Omasta elämästään ja kokemuksistaan kertominen sisältää aina oman näkemyksen oman elämän ja identiteetin rakentumisesta. Nämä kerrotut kokemukset tarinoina ovat yksilön kokemuksia omasta eletystä elämästä, joita hän kertoo nyt uudelleen.

Ihanus (1999) on sanonut, että ihminen on kertomuksensa. Kvalitatiivisen tutkimuksen ollessa kerronnallinen on tutkimuksen kiinnostus kohdentunut ihmisen tapaan toimia, kokea ja ajatella. Silloin olennaisinta onkin osata tutkia tutkittavan ääntä, tunteita ja toimintaa etenkin elämän käännekohtissa, joissa oma minuus ja merkityksenanto asioille voi muuttua toisenlaiseksi, kuin se on aiemmin ollut (Syrjälä 2015, 258–259). Tällöin on oletettavaa, että voidaan tutkia asiaa täysin yhdestä kokemusmaailmasta, jolloin toisen yksilön kohdalla voidaan tutkimuksesta hyödyntää vain viitteellistä tietoa.

Tutkimusaihe on itsessään myös herkkä. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen oman elämän ja traumaattisten tapahtumien tutkiminen vaatii erityistä sensitiivisyyttä. Moraaliset perusteet tutkimukselle ovat kuitenkin länsimaisessa moraalioipissa ja utilitarismi-ajattelussa, jossa puuttuminen lasten elämään hyvinvoinnin takaamiseksi on välttämätöntä pahoinvoinnin välttämiseksi. On kuitenkin otettava huomioon sekin, että oman elämän kipeiden kohtien kertominen kokonaan ulkopuoliselle ja vieraalle tutkijalle voi osoittautua liian suureksi kynnykseksi (Eronen 2013, 22; Eronen 2012 mukaan). Tällöin voidaan olettaa,

että osa asioista jää kertomatta tai niitä väritetään suuntaan tai toiseen, jolloin todenmukaisin kuva ei välity tutkijalle. Lisäksi pelkästään tutkimukseen saatu- jen haastateltavien aikuistuneiden lasten tavoittaminen heistä itsestään on haastavaa, ja tutkittavaksi saatu tieto on muistojen, tarinoiden ja kokemusten välittämää. (Eronen 2013, 22; Kenoni 2004; Reinikainen 2009; Eronen 2012.) Kodin ulkopuolelle sijoittaminen on aihe, jonka ympärillä pyörivät niin näkyvät kuin piilossa olevat tunteet. Siksi halusin tutkijana käsitellä asiaa mahdollisimman laajasti, jotta mahdollisimman moni tutkimani seikka tulisi haastattelussa esille. Haastattelutilanteissa noudatin tarkkuutta ja varovaisuutta käsitteiden valitsemisessa, jotta en loisi minkäänlaisia merkityksiä asioille tai mielikuvia omista ajatuksistani.

Keskustelimme myös tästä sensitiivisyydestä haastateltavien kanssa, ja halusin avoimuudellani luoda luotettavuutta antamaani anonymiteettiin. Haastateltavat saivat itse valita haastattelupaikan, koska se, missä asioista kerrotaan, vaikuttaa siihen, mitä kerrotaan. Halusin, että haastateltavat tuntevat olonsa mahdollisimman turvalliseksi. Kerroin myös itsestäni. Siitä, missä olen töissä sekä omasta suhtautumisestani lasten suojeluun. Kerroin haastattelutilanteissa etukäteen, miten käsitelen haastattelunauhoja, ja mitä niille tapahtuisi litteroinnin jälkeen. Sovimme myös, ettei haastattelunauhoja luovuteta muuhun käyttötarkoitukseen. Kerroin myös, että viittaaan tutkimuksessani haastateltaviin ainoastaan suorissa lainauksissa. Haastattelut ovat analysointivaiheessa pilkottu osiin ja sijoiteltu mahdollisimman tunnistamattomasti teoreettisen tiedon sekaan tukemaan aiempaa tietoa. Kaikki tunnistetiedot, nimet ja iät ovat muutettu eikä paikkakuntia ole mainittu lainauksissa. Haastatteluihin kysyttiin lupa henkilökohtaisesti haastateltavilta, ja suostumusta edelsi tieto siitä, mihin heitä ollaan haastattelemassa (ks. liite 1). Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntia.

4 TUTKIMUSTULOKSET

Jokaisen viiden tutkimukseen osallistuneen ydinperhe oli hyvin erilainen. Elämäntarinoihin liittyvät elämäntarinat olivat niin yksinhuoltajaperheissä, uusia perheissä kuin ydinperheissä. Tutkittavien elämäntarinoissa kodin ulkopuolelle sijoittamisen ajankohdat sijoitushetkellä osuivat nuorimmillaan noin neljän vuoden ikään ja vanhimmillaan viidentoista vuoden ikään. Lastensuojeluilmoi-

tuksia näistä lapsista tekivät päiväkodin työntekijät, naapurit, koulun henkilökunta, perhepäivähoitajat, isommat sisarukset ja muut sukulaiset sekä neuvolan perhetyöntekijät ja kunnan kodinhoitajat.

Teemahaastattelujen teemat keskittyivät seitsemän teeman ympärille. Nämä seitsemän teemaa olivat perhe- ja ympäristötekijät, perheen tyypillinen arki, suojaavat tekijät perheen arjessa, lastensuojelun asiakkuuden alkaminen, avohuollon tukitoimenpiteet ja niiden vaikutus, oma käsitys tuen tarpeesta ja sen vaikutuksesta sekä henkilökohtainen resilienssi ja ylisukupolvisuus. Teemat ovat osittain päällekkäisiä ja toisiinsa kietoutuneita ja niistä puhuttiinkin useassa eri kohdassa toisiaan sivuten. Teemat on rakennettu luvussa 2.4 esitellyiden lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia edistävien positiivista elämäntilannetta edistävien suojaavien tekijöiden kautta.

Kaikissa kerrotuissa elämäntilannetta kertomuksissa oli selkeää alusta alkaen, että ensisijainen avuntarvitsija perheissä oli huoltaja tai olivat huoltajat. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvinvoinnin laiminlyömisestä taustalla oli jokaisessa perheessä heidän vanhempiansa vanhemmuuden puutteelliset taidot ja erilaiset elämän käännekohtiin kasautuneet ongelmat, joita vanhemmat eivät osanneet tai pystyneet ratkaisemaan. Huomionarvoista oli, että syynä tai seurauksena ollut vanhempien alkoholin väärinkäyttöä ja perheväkivaltaa esiintyi jokaisessa perheessä ennen sijoitusta runsaasti. Näiden haastatteluiden kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijoitukseen johtaneita tapahtumia leimasi kaikkia vanhempien alkoholin väärinkäyttö ja perheessä esiintynyt väkivalta. Väkivalta kohdistui perheen sisällä sijoitettuun lapseen tai toiseen vanhempaan, tai molempiin. Myös vähävaraisuus liittyi neljän perheen arkeen viidestä perheestä. Jokaisessa haastattelussa tuli esille myös, että vahva ylisukupolvisuus, etenkin alkoholin käytössä, oli edesauttavana tekijänä sellaiselle elämäntilannelle, joka päättyi kodin ulkopuolelle sijoituksen. Kaikissa haastatteluisa todettiin, että silloin kun asioihin ensimmäisen kerran lastensuojelullisesti puututtiin, oli kodin ulkopuolelle sijoittaminen enää ainut jäljellä oleva vaihtoehto lapsen suojaamiseksi. Haastateltavat kokivat yksimielisesti, että sijoittamiseen johtaneet tekijät olivat aikuislähtöisiä, ja niihin olisi pitänyt puuttua ennen lapsen syntymää.

Pääasiällisin lasta suojaava tekijä oli se aikuinen ihminen, joka oli eniten lapsen kanssa kontaktissa. Näitä lasta suojaavia tekijöitä tai henkilöitä olivat tyyppilliset viranomaistahot, kuten päivähoidon ammattilaiset tai perhepäivähoitajat. Lasta suojaavia aikuiskontakteja olivat myös luonnollisista läheisverkostoista lapselle läheisimmät terveet ihmissuhteet. Näitä ihmissuhteita löytyi myös perheen ympärillä olevista yhteisöistä ja niitä olivat naapurit, ystävät perheineen sekä isovanhemmat. Nämä aikuiskontaktit olivat niitä positiivisia ja suojaavia asioita kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämäntarinoissa, jotka tarjosivat suojaavina tekijöinä pysyvyyttä ja vakautta. Lisäksi ne toimivat perushuolenpidon, terveyden, ja etenkin turvallisen kiintymyksen ja hellyyden tunteiden kokemisen tarjoajina. Tästä voidaan tehdä päätelmiä siitä, että läheisverkoston puuttuminen, vähäisyys ja läheisverkoston sairastuminen johtavat helposti tilanteisiin, jolloin vastaavalle palvelulle on tarvetta.

Haastatellut kokivat, että kodin ulkopuolelle sijoittamisen estämiseksi tärkeää olisi ollut ajoitus. Ensisijaista olisi ollut, että tärkeitä suojaavia tekijöitä olisi saatu oikeaan aikaan. Suojaavina tekijöinä voidaan pitää edellä mainituilta terveiltä aikuiskontakteilta saatua hoitoa, huolenpitoa, syliä sekä lämpimiä kiintymyksen tunteita, jotka osuvat tärkeisiin elämänkaarellisiin kehityskohtiin ihmisen elämänkulussa ja -kehityksessä. Eräs haastateltava muistelee lapsuuttaan ja kokemaansa hellyyttä ja kiintymystä kolmen–neljän vuoden ikäisenä näin:

”...mun mummo piti musta paljon huolta. Sit mun tädit piti musta paljon huolta, osti mulle vaatteita ja haki mua niille... ...mut tota noin sit mä rupesin miettiä et se oli se mun perhepäivähoitaja... ...joka piti meistä niin hyvää huolta... Et mun on pakko kiittää sitä koska se on pelastanut mut rakastamalla, pitämällä hyvänä ja sylissä.”

Yleisesti koettiin, että perheessä vanhemmuuden tukeminen sekä vanhemman omien ongelmien ratkomiseen tarvittavan tuen saanti oli olematonta. Palvelu oli liian vähäistä, sitä ei ollut ollenkaan tai se oli tehotonta. Eräs haastatelluista kommentoi, että lapselle annetut tukipalvelut eivät yksinään korjaa tilannetta lapsen alkuperäisessä kodissa, vaan ovat eräänlaista ”*tekohengitystä*”, joka ei poista syytä. Elämänkulun muuttaminen positiiviseksi ilman kokonais-

valtaista tuen saantia ei ole mahdollista. Tästä syystä koettiin, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen jäi lopulta ainoaksi vaihtoehdoksi lapsen suojelulle.

Kokonaisvaltaisen ennaltaehkäisevän tuen tarjoamisen tulisi ylettyä yli palvelurajojen. Esimerkiksi työttömyyden aiheuttamat ongelmat ja seurannaisvaikutukset tulisi huomioida ennaltaehkäisevästi jo esimerkiksi työ- ja elinkeinopalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja lastensuojelussa. Haastatellut miettivät myös, että vanhemman tukeminen olisi voinut olla luonteeltaan enemmän velvoittavaa. Tuen tulisi velvoittaa vanhempaa toimimaan ongelmiansa ratkaisemiseksi. Haastatellut eivät kuitenkaan ottaneet kantaa siihen, millä velvoitteilla vanhempia tulisi kannustaa. Lisäksi haastatteluista nousi esille viranomaisten vastuu varmistaa eikä vain ilmoittaa. Lastensuojelulaki velvoittaa lasten kanssa toimivia lastensuojeluilmoituksen, sekä joissain tapauksissa rikosilmoituksen tekoon (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 25. §), mutta kuka valvoo sitä, mitä sen jälkeen tapahtuu? Haastatellut pohtivat, miksei vanhempien avun hakemisen toteutumista seurattu ja näin varmistettu, että asiat lähtevät korjaantumaaan.

Myös ajoituksesta keskusteltiin: Milloin on oikea aika tuen alkamiselle? Kuinka varhaista voi olla varhainen puuttuminen? Eräs haastateltava ajatteli asiasta niin, että tuen olisi pitänyt alkaa jo ennen lapsen teon suunnittelua, mutta viimeistään raskausaikana. Parhaimpia varhaisen tuen palveluiden tuottajia olivat haastateltavien kertoman mukaan neuvolat, hammaslääkärit tai -hoitajat ja terveysasemilla sairaanhoitajat sekä lääkärit. Heidän asiantuntemukseensa uskottiin ja luotettiin, mutta välittämistä ja puuttumishalukkuutta kritisoitiin. Eräs haastatelluista mietti parhainta mahdollista varhaisen tuen tukitoimintaa ja sen kehittämistä. Hän koki neuvolan olevan optimaalisin paikka perhetyöntekijöineen, mutta kritisoi asioihin puuttumista seuraavasti:

” ... Ei vaan mitään rokottamista ja mainintaa ihottumista vaan sit niihin [ongelmiin] pitäis tarttua. Eikä vaan ihmetellä et reikiä on neljävuotiaalla ja pitäis käydä hammaslääkärissä, kun suu on niitä reikiä täynnä.”

Mitkä ovat niitä suojaavia tekijöitä, joita näissä elämänkuluissa olisi pitänyt tukea, jotta kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi välttytty? Kertomusten mu-

kaan lapsiperheiden arjessa tärkeä turvallisuutta tuova toiminta oli kaikki säännöllinen yhdessä tekeminen, josta jokaisella haastatelluista oli lämpimiä muistoja lapsuudessaan. Näitä yhteisiä hetkiä ja tekemistä olisi haastateltavien mukaan voinut olla enemmän ja niihin olisi pitänyt kannustaa ja saada tukea. Esimerkkejä säännöllisistä niin sanotuista normaaleista arjen jatkuvuutta luovista toiminnoista mainittiin siivouspäivät, kauppapäivät, iltasadut ja ”kylässä käynti”. Tärkein ja olennaisin seikka oli lapsen mukaan ottaminen erilaisiin askareisiin ja yhdessä tekeminen. Muita arkea tukevia suojaavia tekijöitä haastateltavien elämäntarinoissa olivat muut erilaiset yhteisöllisyyttä lisäävät toiminnat, kuten erilaiset harrastukset, kirkolliset menot tai kyläyhteisössä tapahtuva toiminta. Tärkeää näissäkin toiminnoissa oli toiminnan luonne ja kokemusten saaminen yhdessä.

Myös muut lähiverkostot koettiin arjessa tärkeiksi suojaaviksi tekijöiksi. Näistä tärkeimpiä olivat lähellä asuvat isovanhemmat, sukulaiset, naapurit ja ystävät perheineen. Tärkeää oli, että läheisverkostojen luona oleminen oli turvallista ja jatkuvaa. Näitä samoja tutkimustuloksia voidaan nojata ennalta luettuun teoriatietoon (ks. luvut 2.1 ja 2.4). Elämänkuluissa tuli esille, että läheisverkostoihin turvauduttiin myös vanhempien toimesta kriisitilanteessa. Tämä vahvistaa näkemystä läheisverkoston tärkeydestä niin lapsen kuin vanhempien näkökulmasta. Turvautumisesta läheisverkoston koettiin olevan apua elämänkulun kriisitilanteissa:

”...mun paras, ystävän ja sen perhees oli vähä paremmas jamas tilanteet. Ja tota menin sinne sit välil hätäsiirtona ku oli sellanen ettei kotoon voinnu turvalisest olla. Nii sit välil äiskäkii saatto soittaa sinne et olisko parempi jos tulis vaikka muutamaks yöks nukkuu sinne...”

Kuten on todettu aiemmin, joskus läheisverkostosta voi saada myös ei-toivottuja vaikutuksia. Myöskään tutkituissa elämänkuluissa läheisverkostoa ei aina nähty niin ennaltaehkäisevänä kuin sen voisi olettaa olevan. Elämänkuluissa painottui myös se, että läheisverkosto saattaa olla itsessään eri tavoin sekä huonovointinen että sairastunut, jolloin vaikutus on voinut olla pikemminkin negatiivinen. Läheisverkotot ovat myös saattaneet olla olemassa läsnä auttamassa jo pidemmän aikaa, jolloin keinot ja voimat auttamiselle voivat olla jo lopussa.

Elämäntarinoita, jolloin tukea olisi tarvittu, oli useita. Niissä yhteisenä elementtinä olivat kuitenkin aina elämän käännekohtat, joissa osuivat päällekkäin useat erilaiset ja samanaikaiset muutokset. Näiden viiden haastatellun elämäntarinoista nousi merkittävästi esille se, että tärkeää oli, että tuen saaminen olisi ajoittunut elämäntarinoita käännekohtiin ja kriisitilanteisiin, jotka toivat suuria muutoksia totuttuun elämään. Näitä kriisiytyneitä elämän käännekohtia haastatteluissa olivat perheen sisäiset muutokset, kuten avioero, uusioperhetilanteet, puolison kuolema ennen lapsen syntymää, huoltajuuskiistat, yksinhuoltajaksi jääminen sekä oman läheisverkon puute tai läheisverkon sairastuminen. Ulkoisista tekijöistä johtuvia muutosta aiheuttavia elämäntarinoita olivat joko työttömäksi jääminen ja kouluttamattomuuden takia koettu taloudellinen ahdinko. Joissain tapauksissa taloudellista ahdinkoa aiheuttivat molemmat tekijät. Yhteistä näille kaikille tilanteille oli, että uusia tuntemattomia tilanteita oli päällekkäin enemmän kuin yksi, sekä se, että vanhempi tai vanhemmat kokivat voimattomuutta, yksinäisyyttä, avuttomuutta tai epävarmuutta.

Kriisitilanteiden hoitamattomuus jokaisessa elämäntarinoissa johti vanhemman tai vanhempien alkoholin liialliseen käyttöön. Lopulta vanhemman tai vanhempien alkoholin liiallisesta käytöstä muodostui yksi syy, joka johti kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Alkoholin liiallinen käyttö sijoituksen syynä oli taustalla joko kummallakin tai toisella vanhemmalla. Runsaan alkoholin käytön uskottiin olevan seurannaisilmiöineen seuraus edellisistä elämäntarinoita. Lopulta kuitenkin päädyttiin tilanteeseen, jossa seurauksesta eli alkoholista tuli syy pitkäaikaisempiin ongelmiin. Seurauksesta muodostui siis syy ja ongelmat kasaantuivat. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tehokkaalla ja monipuolisella, palvelualoja poikkileikkaavalla tuen tarjoamisella ja varhaisella puuttumisella on paras vaikutus ennaltaehkäisevästi myös lastensuojelun kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Tällöin myös ennaltaehkäistään ongelman ylisukupolvisuutta ja elämäntarinoita mallin kulkeutumista seuraavalle, ja sitä seuraavalle sukupolvelle.

Elämän kriisitilanteissa toimiessa voidaan myös todeta vanhempien kyvyttömyys käsitellä muutoksista johtuvaa tunnemyrskyä optimistisella ja terveellä tavalla. Vanhemmat tarvitsivat tukea omaan elämään ja muutosten käsitte-

lyyn sekä niistä selviämiseen, mutta samaan aikaan tukea omaan vanhemmuuteen. Kertomukset osoittavat, että vanhemmuuden tukeminen olisi tehokainta ollessaan asiakkaan tarpeesta nousevaa tukea, jossa tuki ei jää vain pintapuoliseksi ”joku kävi leipomassa muffinsseja” -tueksi, vaan olisi jatkuvaa kotona tapahtuvaa ”käsi kädestä pitäen” -tukea. Näiden kodin ulkopuolelle sijoitettujen kertomuksissa elämää teki huonovointisemmaksi riski hetkinä etenkin läheisverkoston puuttuminen tai lähiverkoston suppeus ja huonovointisuus.

Tutkituissa elämänkuluissa myös perheiden taloudelliset ongelmat ja köyhyys toivat osansa arkeen. Haastatelluista kolmen kohdalla vanhempi tai molemmat olivat työttömiä tai pätkätyöläisiä, ja käyttivät päivittäin runsaasti alkoholia. Alkoholismi oli näissä kaikissa työttömyyden tai sosiaalisen huonovointisuuden seurausta. Yhteistä jokaisessa elämänkulussa oli se, että ongelmien jatkuessa pidempään myös vanhempien alkoholin käyttö alkoi olla raskaampaa ja päivittäistä. Sosioekonomisesti paremmassa asemassa suhteessa muihin kertomuksensa jakaneisiin oli kahden haastatellun vanhemmat, mutta joiden taloudellinen ahdinko johtui myös päivittäisestä alkoholin suurkulutuksesta. Alkoholin astuessa elämänkulkua suuresti määrittäväksi tekijäksi seurasi siitä jokaiseen elämäntarinaankin vakavia lapsen hoidon laiminlyöntejä, vanhemmuuden muuta puutetta tai parisuhde- ja perheväkivaltaa. Yhdessä viidestä elämänkerroista oli maininta inestistä ja yhdessä katkeruudesta, joka johti omien tarpeiden edelle laittamiseen niin, että oma lapsi hylättiin uuden elämän aloittamisen edeltä.

Varallisuuden tasosta huolimatta voidaan vähävaraisuuden päätellä johtuneen suurelta osin alkoholiriippuvuudesta, ja taloudellisen tilanteen parantamiseksi on hankala määritellä jonkinlaista taloudellista tukea. Pienillä tulon lisäyksillä ei riippuvuuden takia ollut merkitystä varallisuuteen eikä sitä kautta perushuolenpidon, kuten ruuan ja vaatteiden saatavuuteen. Haastatteluissa nousi enemmänkin teemaksi tarve poistaa isoja kulueriä – kuten alkoholi – kokonaan päivittäisestä rutiinista. Esille nousi siis riippuvuuden pois hoitamisen tärkeys.

Haastatellut kokivat myös, että talouden hoitamisessa vanhemmilla oli parannettavaa, ja keskusteluissa nousikin esille talouden hallinnan taitojen opetta-

minen. Vähäinen varallisuus ja siitä johtuva koettu köyhyys aiheutti myös seurannaisilmiönä aikuisen poissaoloa arjesta, vaikka lapsen silmissä aikuisen läsnäolo sekä terve yhdessäolo koettiin koko tutkimuksessa eniten lasta suojaavaksi tekijäksi. Varallisuutta yritettiin elämäkuluissa vanhempien toimesta kerätä tekemällä paljon kotoa poissa pitävää työtä, josta seurasi lasten yksin kotiin jättämisestä sekä kiintymyssuhteiden, tunnesiteiden ja vastuuntunnon muodostumatta jäämistä vanhempi-lapsisuhteessa. Päänimittäjä kaikissa suojaavissa tekijöissä, joista haastatellut puhuivat, on toisen ihmisen pysyvä läsnäolo.

Haastatellut pohtivat suojaavia tekijöitä myös palveluiden näkökulmasta. Palvelumuotoja pohtiessa tukihenkilö ja -perhetoimintaa, toimivaa perhetyötä kotona ja erilaisia perheleirejä pidettiin parhaimpina vaihtoehtoina. Tärkeiksi nousivat myös erilaiset rutiinit ja niin sanottu muun elämän kokeminen. Näistä esimerkkeinä mainittiin omat harrastukset ja niiden takaaminen varallisuudesta huolimatta, hyvän kaveripiirin muodostuminen, koulussa käynnin jatkuminen, iltapäiväkerhot, seurakunnan kerhot, nuorisotilat toimintoihin, perheneuvola ja päivähoito. Tärkeäksi näissäkin koettiin läheisten ihmissuhteiden jatkumisen lisäksi usean toiminnan samanaikaisuus ja yhteentoimivuus. Suojaavan tekijän yhtenä päätavoitteena piti olla se, että lapsi ei missään vaiheessa jäisi yksin, vaan koko ajan olisi joku, joka olisi turvaamassa lapsen tarvetta. Tämä lapsen tarve käsittää laajuudeltaan myös vanhempien avun tarpeet ja heidän henkilökohtaisen hyvinvointinsa kaikilla elämän osa-alueilla. Eräessä haastattelussa pohdittiin päivähoitoa tukimuotona ja sitä, kuinka sitä voisi laajentaa siten, että sieltä saisi perhetyötä samoilta hoitajilta kotiin. Toimivan tukimuoto tämän hetken yhteiskunnassa koettiin olevan tukiperhetoiminta sen toteutuessa niin, että ymmärrettäisiin sekä vanhemman tuen tarve että lapsen tuen tarve ja ne linkittyisivät keskenään yhteen.

Lasta ajatellen toiseksi hyvin tärkeäksi ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi ja varhaisen tuen muodoksi nousi *terveen ja normaalin todellisuuden opettaminen*. Konkreettiseksi ehdotukseksi eräs haastateltava pohti avun saamista kodissa eletävän arjen keskelle, kun lapset ovat pieniä. Kotiin tulisi avunantaja, joka olisi ”joku tuttava tai joku vastaava palvelu” tarkastelemassa sitä, että ei lähdetäisi väärille reiteille heti alusta. Toisena elementtinä mainittiin, että tämä ulkopuolinen olisi opettamassa niin lapsille kuin vanhemmillekin muun-

laista mallia elämään. Eräs haastateltava totesi asiasta, että ”siinä samassa äiti olisi ehkä enemmän tiennyt paremmasta”. Toinen puolestaan muisteli sitä kun seurakunnan leirillä sai ensimmäisen kerran tietää mitkä ovat ”yökkärit”, joita kotona ei heillä ollut käytössä. Kolme viidestä haastatelluista kertoo, että oli sijoituksen myötä avartavaa ja lohdullista saada tietää, että elämän ei kuulunut olla sitä, mihin he olivat kotona oppineet ja tottuneet. Tässä lainauksia liittyen maailmojen avartumiseen:

”se arki oli just sellasta, kun en mä tiennyt mistään muusta ennenkö mä menin sinne perhepäivähoitajalle, et eihää tää oookkaa ihan normaali et juuaa kaljaa, ollaa puukkohippasilla ja että ruoka on epäsäännöllistä...”

*”se et mitä mä ite koen et mä en osannu kyseenalais-
taa mitään koska mä en tienny ku mul ei ollu muuta tietoo ku se mitä se arki oli... Ku se kaikki viesti mitä sait oli et, tää on perusmeinkii [- -] mutsi ottaa vähä pataa, ja muutenkii elämä voi olla rajumpaa paikatel-
len eikä aina oo ruokaa eikä aina oo turvassakaa. Mut se oli se normi, et se todellisuus oli se ja se oli aina ol-
lu niin.”*

Vaikka suojaavia tekijöitä löytyi ja elämää osattiin katsoa taakse optimistisesti, myös suojaavien tekijöiden vahvistamisen onnistumista epäiltiin. Eräs haastateltavista koki, että riskitekijät ovat niin ylisukupolvisia ja vahvasti genee-
neissä, ettei auttaminen olisi onnistunut. Näin on tutkinut myös Kestilä (2010), joka uskoi vahvasti alkoholismien periytyvyyteen (Ks. luku 2.2). Toinen haastateltava lisäsi mukaan vielä ympäristön vaikutuksen, ja totesi, ettei olisi uskonut silloin, eikä usko nytkään vanhempiensa raitistumiseen. Olihan alkoholi aina kuulunut vanhempien elämään ilman sen parempaa tietoa, eikä sen saattamana heillä ollut motivaatiota muuhun. Kuitenkin eräs haastatelluista ei usko geenien ja ylisukupolvisuuden sanelemaan elämäntapaan ja kertoi omasta kokemuksestaan, miten hänen elämäntapaan voitiin vaikuttaa positiivisesti vahvalla ympäristön puuttumisella ja uuden opettamisella. Haastateltava oli kuitenkin sitä mieltä, että ilmaiseksi ja helposti hän ei ollut siinä tilanteessa elämässään, jossa nyt oli. Ilman omaa tahtoa, vahvaa resilienssiä ja tietoisia valintoja omien alttiuksien kanssa hän ei uskonut, että olisi kertomassa aina-
kaan tällaista tarinaa. Tätä samaa kokemusta tukee Terveyden ja hyvinvointi-
laitoksen (2014) teoreettinen tieto hyvien ja huonojen hyvinvoinnin ja tervey-

den edellytysten automaattisesta periytymisestä, jossa erilaiset suojaavat tekijät ja varhainen tuki olivat ratkaisuna syrjäytymiskehityksen katkaisuun. Haastateltu kommentoi omaa selviytymistään ja omia valintojaan seuraavasti:

”...mie olen ollu alkoholisti alle 25-vuotiaana. Mie jouduin tekee sen päätöksen mitä mie haluan elämästä ja... se oli hirvee shokki ku mie tiesin aina etten halunnutulla sellaks ku mun äiti. Ja kun se päivä koitti et mie oon samanlainen ku mun äiti... [hiljaisuus] Vaikka ku mut kasvatettiin eri paikast. Aina siin oli olemas se niiku sellanen vastakkainasettelu, et miut oli kasvatettu tuol sijaisperhees kunnolliseks, jossa en nähny ennen 15 vuotta pisaraakaan kotona alkoholin käyttöä...”

Oman tahdon ja sisukkuuden eli sosiaalisen resilienssin vaikutus omaan elämäntähtämykseen on olennainen. Muita voimaa antavia elementtejä kerrottiin elämäntähtämyksissä olevan usko ja toivo, jotka löytyivät muun muassa kristinuskosta. Lohtua ja voimaa antavaksi eräs haastatelluista koki myös kristinuskon ajatuksen siitä, että kaikki on arvokasta, myös itse. Jokaisessa elämäntähtämyksessä oli vahvasti läsnä ajatus periksi antamattomuudesta ja eräänlaisesta optimistisuudesta suhteessa tulevaisuuteen, vaikka haastatteluissa olikin erilaisia variaatioita siitä, miksi sitä kutsuttaisiin. Tässä tutkimuksessa tätä pohditaan resilienssin käsitteen kautta. Resilienssi esiteltiin tässä tutkimuksessa opitukseksi taidoksi. Haastatteluissa ei kuitenkaan selvinnyt yksioikoista vastausta sille, milloin ja kuka kodin ulkopuolelle sijoitetuille taidon olisi opettanut. Yksi yhteinen tekijä kuitenkin aineiston analyysissä nousi esille, ja se oli jonkun lasta tukevan aikuisen pysyvyys oikea-aikaisissa elämäntähtämyksen vaiheissa. Eräs haastateltava pohti omaa selviytymistähtämyksensä ja pitää sitä tärkeimpänä kantavana ominaisuutenaan. Hän kommentoi omaa selviytymistään seuraavanlaisesti:

”...sen mä menin sit läpi sisulla. Sisulla jonka olin saannu tuolta jostain... Et siin pitää olla se vahvuus, se persoona ja se taistelutahto, et perkele en anna periks.”

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastatteluissa keskustelua johti ajatus siitä, mitä olisi pitänyt tapahtua, jotta sijoitukselta kodin ulkopuolelle olisi vältytty. Ei niinkään, ettei sijoitusta olisi jo

hyväksytyt osaksi omaa elämäntapaa, vaan halu tehdä parempaa ja kehittää. Pääperiaatteena halu toimia niin, että lastensuojelun keskeisin periaate eli lapsen etu toteutuisi. Lapsen etu on lapsen kasvua sellaisessa ympäristössä, joka antaa puitteet lapsen suotuisalle kehitykselle ja hyvinvoinnille. Lapsen etu on myös vanhempien ja huoltajien tukemista ja auttamista lapsen kasvatuksessa sekä huolenpidossa sekä ongelmien havainnoinnissa, mutta myös ongelmiin reagoimisessa riittävän varhain. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4. §.) Kuten lastensuojelulaki jo henkii, primääri lapsen etu on asua kotona vanhempiensa kanssa silloin, kun terveellinen kasvuympäristö, suotuisat olosuhteet ja terveellinen kehitys on kotona taattu. Mikäli edellä mainitut kriteerit eivät jostain syystä toteudu, on lapsen edunmukaista toimintaa *tukea vanhempia toimimaan niin, että tavoitteet toteutuvat ja lapsi saa kasvaa kotona*. Tämän varmistaminen edellyttää ennakointia ja varhaista puuttumista.

Myös lastensuojelulakiin on sisällytetty varhainen puuttuminen. Laki määrittelee sen olevan sellaista toimintaa, jossa työntekijä ottaa asiakkaansa ongelmaiseksi kehittyvän asian tarpeeksi aikaisin esille, jonka jälkeen hän pyrkii yhdessä asiakkaan kanssa löytämään keinoja ongelman ehkäisyyn (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4. §). Varhaisen puuttumisen käsitettä käytetään silloin, kun puututaan lapsen asioihin heränneen huolen jälkeen. Aikuisen huoli voi herätä liittyen lapsen hyvinvointiin, kehitykseen, elämän tilanteeseen ja olosuhteisiin. Tällöin on tarkoitus ehkäistä riskejä, jotka vaarantavat lapsen hyvinvoinnin ja tehdä toimenpiteitä, joilla pyritään vastaamaan lapsen tuen tarpeeseen. (Isomäki 2005, 9, Törrösen ja Vuornasen 2004, 175 mukaan.)

Varhainen puuttuminen on verkostotyötä, jonka yhtenä keskeisimpänä tavoitteena on varhainen puuttuminen riskitilanteissa (Huhtanen 2004, 204). Verkostotyön puolesta puhuu myös tässä tutkimuksessa haastatteluiden kokemukset siitä, kuinka pysyvä ja samalta tai samoilta henkilöiltä tuleva apu oli kaikkein tehokkainta ja mielekkäintä. Tämä sanapari on syytä pitää sidottuna toisiinsa, sillä mielekkyys lisää motivaatiota, jolloin tehokkuus on todennäköisempää. Edellä mainittu kuitenkin asettaa lastensuojelun kentälle haasteen töiden moninaistumisesta ja siitä, miten vaihtuvuutta alalla voitaisiin ehkäistä.

Kodin ulkopuolelle sijoitettuina olleet toivat esille myös avun ajoituksen. Pääsääntöisesti he kokivat, että jotain olisi pitänyt tapahtua jo aiemmin. Haastattel-

lut kokivat, että asioihin reagoitiin vasta yleensä siinä vaiheessa, kun tilanteet olivat äityneet jo asiakkaan näkökulmasta ylitsepääsemättömiksi. Elämän käännekohtien aikana ongelmien kasautuminen, ongelmien väärät ratkaisut ja se, että apua ei osattu pyytää ajoissa, johtivat siihen, että kun tilanteeseen palveluiden taholta reagoitiin, oli jo niin sanotusti liian myöhäistä. Kodin ulkopuolella sijoitettuna olleiden oli mahdotonta määritellä tarkkaa ajankohtaa avun tarpeelle, mutta jokaisella oli vahva tunne siitä, että ongelmien ollessa aikuislähtöisiä, olisi jotain pitänyt tapahtua jo jopa ennen heidän syntymäänsä. Pohdittavaksi jää, kuinka helposti ongelmat ovat nähtävissä ennen lapsen syntymää ja missä ne olisi mahdollisuus havaita. Olisiko tämä palvelu äitiysneuvola vai jokin muu? Lisäksi voidaan pohtia sitä, että vaikka ilmoitusvelvollisuus on kirjattu lastensuojelulakiin, kuinka usein ja helposti ilmoitus kuitenkin jää tekemättä.

Tutkittaessa jo olemassa olevia ja haastatteluissa esille nousseita palveluita, tärkeimmäksi palvelumuodoksi nousi päivähoido. Haastatteluissa jokaisessa kertomuksessa tuli esille päivähoidon merkityksen tärkeys lapsen suojelussa. Neljässä viidestä kertomuksesta lastensuojeluilmoituksia tehtiin päivähoidon henkilökunnan toimesta. Päivähoidon keskeinen rooli varhaisen puuttumisen toimintaympäristönä palvelee parhaiten ennaltaehkäisevänä palvelumuotona sen intensiivisen luonteen vuoksi (Isojärvi 2005, 13). Päivähoidon ennaltaehkäisevä lastensuojelutyö on jatkuvaa arvioimista, jossa lapsen käyttäytyminen ja oleminen, niin henkinen kuin fyysinen, heijastaa lapsen tuen tarpeita. Samalla se antaa tietoa lapsen hyvinvoinnista, ja sitä kautta myös vanhempien ja koko perheen hyvinvoinnista. Parhaimmillaan se myös heijastaa tuen tarpeen osa-alueita myös vanhemmuudessa. Päivähoidossa varhaisen puuttumisen mallin mukaisesti huolen herääminen ja huolivyöhykkeiden täyttyminen käynnistää tietyt prosessit, jolloin lastensuojelun tukitoimet ovat perheelle tarjolla. (Huhtanen 2004, 203; Isojärvi 2005; Heinämäki 2004.)

Nykyaikainen uudistus lastensuojelun palveluiden saatavuudessa koskien tuen saamista ilman asiakkuuden muodostumista koettiin haastatteluissa kulanarvoiseksi edistysaskeleeksi lastensuojelun ennaltaehkäisyssä. Sen koettiin poistavan häpeän tunnetta ja leimautumista. Päivähoidossa lapsen ja lapsiperheen tuen tarpeen havaitsemisessa tarvitaan kuitenkin erityistä ammattitaitoa tunnistaa mahdollinen riski ohimenevästä elämän vaiheesta tai kehityk-

sestä. Lisäksi ammattitaitoa vaatii myös ajoitus puuttua mahdollisimman nopeasti ongelmaan. (Huhtanen 2004, 203; Isojärvi 2005; Heinämäki 2004.) Nopea puuttuminen ja nopea palveluiden saaminen taas koettiin kehitystä tarvitseväksi asiaksi; paljon oli jo pitänyt tapahtua, että sitä apua konkreettisesti saatiin. Haastateltavien joukosta neljä viidestä kertoi päivähoidon ja sieltä saadun hoivan olleen ensiarvoisen tärkeää. Eräs haastateltavista kokee tulleen ”pelastetuksi” päivähoidon tekemien toimien takia, jotka johtivat kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Samalla kuitenkin voidaan miettiä, olisiko asiaan pitänyt puuttua aiemmin. Onnismaan (1999) mukaan huoli lapsesta herää useimmiten lapsen hoitamattoman ulkoisen olemuksen perusteella. Eräs kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleista kertookin omasta kokemuksestaan ajoituksesta ja päiväkodin puuttumisesta omaan tilanteeseensa seuraavasti:

” sielt mie sain sen hoivan ja huolenpidon ..miten huonoo kunto mie sit menin [äidin kanssa], ja että kuinka surkeen näkönen mie olin... tarpeeks monta kertaa ku mun äiti unohti hakee minut (huokaus) sieltä... olin todella todella likasissa vaatteissa, ja mul oli pälvikaljuu. Ja ne niiku sieltä (päiväkodista) sitten (tekivät lastensuojeluilmoituksia)... lastensuojelun työntekijät tai sosiaalityöntekijä haki minut sitte.”

Lasten ollessa pieniä tai kouluikäisiä vanhemmuuteen liittyvät ongelmat ovat päällekkäisiä ja moninaisia. Vanhemmuus tuo tullessaan uupumusta, epävarmuutta, jaksamattomuutta, masennusta ja arjen hallinnan ongelmia. Ongelmiin taustalla on usein jokin lapsen kasvatukseen ja hoitoon liittyvä ongelma, joka liittyy lapsen käyttäytymiseen, luonteeseen, itsetuntoon, nukkumishäiriöihin tai rajojen asettamiseen. Hyvin tyypillisiä ovat edellisten seurauksena myös parisuhteen ongelmat, jotka hyvin useasti kytkeytyvät yhteisen ajan puutteeseen, keskinäisiin ristiriitoihin tai puutteelliseen kykyyn keskustella asioista. (Isojärvi 2005, 11.) Taustalla voi olla myös elämän käännekohtien tuomat oman roolinsa hakemisen ongelmat tai hyväksyminen. Hyvin usein elämän tilanteen muutokset, taloudelliset ongelmat tai ympäristöön ja asumiseen liittyvät tekijät aiheuttavat edellä mainittuja tai johtuvat edellä mainituista. Häggmän-Laitilan (2001) teoria tukee myös tässä tutkimuksessa esille nousutta väitettä siitä, että myös sosiaalisten verkostojen puutteellisuus tai vaikeus saada tilapäistä lasten- tai kodinhoitoapua ovat yleisiä tuen tarpeen aiheut-

tajia. Vanhemmuudessa pärjää se, joka osaa levätä, ja jolle siihen on mahdollisuus.

Ennaltaehkäisevä tuki koettiin myös tehokkaimpana pitkällä tähtäimellä ajateltuna. Kuten tutkimuksessani tulee ilmi, ”*jos ei tiedä muusta, ei voi toimia kuin on opetettu*”. Siksi oppiminen johonkin haitalliseen toimintamalliin, ja sen toistaminen omassa vanhemmuudessa ei auta katkaisemaan haitallisen tavan toistettavuutta omassa vanhemmuudessakaan. Ennaltaehkäisynä terveemmän elämäntavan oppiminen niin, että se vakautuu toimintamalliksi, voisi parhaimmillaan ehkäistä mahdollista periytyvyyttä omille lapsille. Tätä ylisukupolvista ennaltaehkäisyä voi soveltaa myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijaishuollossa.

Hurtig (2003) pohtii tutkimuksessaan lapsen paikkaa perhetyön lastensuojelussa ”tihkuvan auttamisen mallina”, jonka mukaan lapsia autetaan välillisesti vanhempien kautta. Perusajatuksena mallissa on oletamus siitä, että lasten ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä vanhempiin ja perheeseen. Ne nousevat vanhempien ja lasten kesken eletystä ja koetusta arjesta. Kaikkien haastateltujen mielestä heiltä puuttui arjesta vertailukohde niin sanottuun normaaliin elämään, ei tiedetty, ettei eletty todellisuus ollut ”normaalialia”. Lapsen elämän todellisuus muodostui sen todellisuuden kautta, jonka vanhemmat heille tarjosivat. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ennaltaehkäisevän lastensuojelun työn tarkastelussa tulisi pohtia lapsen riippuvuutta vanhemmistaan ja pohtia vanhempien tiedollista ja taidollista kyvykkyyttä vanhemmuuteen.

Ennaltaehkäisevässä lastensuojelussa, oli se sitten yhteiskuntapoliittisten toimien kautta tehtävää työtä tai arjessa tehtävää lastensuojelutyötä, on tärkeää varmistua ja arvioida sitä, välittykö hyvinvointi lapselle asti (Törrönen ja Vuornanen 2004, 162–163). Tämä nousi esille myös omassa tutkimuksessani kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämänkuluista. Haastatelluille oli elämänkuluissaan jäänyt palveluista kokemus, ettei niissä varmistettu sitä, oliko apu oikeaa ja jatkuiko se palveluun ohjaamisesta huolimatta ja saavuttiko se ikinä tavoitteitaan.

Tuija Erosen (2013) viiden vuoden seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista ei korosta ajatusta siitä, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kotitilanne olisi niin parantunut, että suurin osa lapsista sijoitettaisiin takaisin kotiin. Erosen (2013) mukaan työntekijöille tehdyn kyselyn perusteella huostaanotolla on voitu pääsääntöisesti (86 %) tukea lapsen selviytymistä, ja sijoituksen arvioitiin onnistuneen lapsen kannalta hyvin. Mitä kauemmin lapsi on kodin ulkopuolelle sijoitettuna, sitä tyypillisempää elämänkuluille on nuorena saadut lapset, koulutustason puutteellisuus, mielenterveys- ja terveysongelmien kasaantuminen, työttömyys ja rikollisuuteen liittyvät teot. Osalle lapsista sijaishuolto taas rakentaa turvallisuutta, pysyvyyttä ja hyvinvointia tukevan tulevaisuuden, toisille rakentuu turvaton, katkoksellinen ja ristiriitainen tulevaisuus.

Pysyvyys sijaishuollossa on myös valtti, sillä sijaishuoltopaikan muutokset ovat merkittävässä asemassa ratkaisemaan, mihin nuoren tulevaisuus ohjautuu sijoituksen päätyttyä. Joka tapauksessa voidaan todeta, että kodin ulkopuolelle sijoittaminen muuttaa lapsen tilannetta huomattavasti paremmaksi, kun sitä verrataan aikaan, jolloin huostaanotto tehtiin. (Eronen 2013, 4, 9, 10, 58.) On ensiarvoisen tärkeää vastata aina tarpeisiin lapsen hyvinvointia ja huolenpitoa ajatellessa. Lapsen tarve määräytyy aina yksilöllisesti, ja lapsen kehityksellisen hyvinvoinnin tarpeeseen tulee aina aikuisen vastata. Lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteiden sekä kehityksen on todettu luovan pohjan myöhemmälle hyvinvoinnille. Täten voidaan todeta, että ne valinnat, joita tehdään nuoruusiässä ja varhaisaikuisuudessa koulutuksen ja elämäntapavaihtelun kanssa, vaikuttavat pitkälle aikuisiän terveyteen ja sosiaaliseen asemaan. (Mustonen ym. 2013, 3.)

Näihin kokemuksiin pääsivät myös haastattelemiini kodin ulkopuolella sijoitetuina olleet. Vaikka tutkimuksessa pohdittiinkin ennaltaehkäisyä ja sitä, miten kodin ulkopuolelle sijoittamiselta olisi vältytty, kokivat kaikki haastateltavat kodin ulkopuolelle sijoituksen jälkikäteen parhaaksi ratkaisuksi. Muutama kodin ulkopuolella sijoitettuna olleista kommentoi haastattelujen lopuksi omaa sijoitustaan ja sen tuomaa elämänkulkuaan näiden vuosien jälkeen näin:

”Kyl mie ajattelen et mun sijoittaminen on ollut ainoo oikea vaihtoehto... mitähän helvettiä miun elämästä ois

tullu, jos oisin jäänyt jommallekummalle. Olisin täs kertomas jotaa hyvin erilaista tarinaa.. et se on ollu mun onni plus se et se minne miut sijoitettiin, vaikka se ei ollut helppoa mulle niin se oli paras vaihtoehto. ”

”...en jotenkii ees osaa ajatella niit suojaavii tekijöitä tai tukitoimia sen sijoituksen estämiseksi sen enem-pää, koska mie en halua. Mie en halua, et mie oisin elänny sen mun äidin kanssa. Mie haluan tän elämän, ja tän perheen.”

Kun haastattelin kodin ulkopuolelle sijoitettuinä olleita aikuisia, jäi sosiaalialan ammattilaisena minua mietityttämään se, miten ennaltaehkäisevä työ voitaisiin vieläkin paremmin tuoda näkyväksi, tietoiseksi työn tavoitteeksi ja osaltaan toimintaa ohjaavaksi suuntaviivaksi myös lastensuojelun sijaishuoltoon tai ylipäättänsä kaikkeen lasten ja nuorten kanssa tehtävään työhön. Työskenneltäessä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kanssa on työn sisällön kuvauksesta käytetty erilaisia termejä. Esimerkiksi korjaavasta lastensuojelutyössä pääsääntöisesti ajatellaan, että lapsille voitaisiin antaa sitä, mikä heiltä on lapsuudessa jäänyt syystä tai toisesta puuttumaan tai mihin eivät omat vanhemmat ole osanneet, kyenneet tai halunneet puuttua. Pohdin sitä, miten sijaishuollon ammattilaiset ovat työssään vastuussa tulevien sukupolvien hyvinvoinnista sekä niiden lasten hyvinvoinnista, joiden vanhempia me nyt kasvatamme sijaishuoltopaikoissa. Voidaanko sijaishuoltotyöllä ylipäättänsä vaikuttaa kodin ulkopuolelle sijoitettujen elämänkulkuihinsa niin, että heidän mahdollisilla lapsillaan elämänkulku ei kompastuisi samoihin kiviin kuin heidän vanhemmiltaan? Sen sijaan, että sijaishuollossa korjattaisiin jotain, tai senkin lisäksi, voisimmeko me ajatella myös jotain, mitä ei vielä ole? Voisiko sijaishuollossa tapahtuva ennaltaehkäisy ja ylisukupolvisuuden katkaiseminen olla sitä varhaisimmasta varhaisinta puuttumista? Kuten eräs kodin ulkopuolelle sijoitettu totesi: ”ne olis tarvinnut apua jo ennen mua”.

6 POHDINTA

Tutkimuksen vastauksia tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota asioiden ja tapahtumien merkityksiin – sekä niistä syntyneisiin seurauksiin ja yhteyksiin että niiden tarkoituksiin ja aikomuksiin. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa asiakkaan näkökulmasta ennaltaehkäisevän lastensuojelun palveluiden tarpeesta ja lastensuojelun ennaltaehkäisyn ymmärtämisestä. Tutki-

musta aloittaessani tavoitteena oli, että saatua tietoa voitaisiin käyttää palveluiden kehittämistarpeisiin. Tutkimuksessa oltiin myös kiinnostuneita siitä, mitkä voisivat olla niitä palveluita, jotka koskettaisivat lapsiperheitä, ja jotka voisivat ennaltaehkäistä kodin ulkopuolelle sijoittamista. Selvää ja suorasanaista vastausta palvelutarjonnan kehittämiseen tutkimus ei anna, vaan pikemminkin se tuo tullessaan lukijalleen ymmärrystä siitä, kuinka laajalti ennaltaehkäisy voidaan nähdä. Tällöin voidaan todeta, että ennaltaehkäisyn ymmärtäminen ainakin näyttäisi avartuneen.

Ne palvelut, jotka jo sinällään tuottavat ennaltaehkäisevää vaikutusta lastensuojelullisesti, näyttävät tutkimuksen valossa olevan myös tarpeellisia, vaikkakin joitain kehitystarpeita niissäkin nähtiin. Lähinnä tutkimus kuitenkin tarjoaa elämäkerrallisuutensa vuoksi ymmärryksen lisääntymistä ja auttaa lukijaansa mahdollisesti oman ammatillisen näkökulmansa avartamiseen siitä, missä ja miten tehty työ saattaisi olla lastensuojelullisesti ennaltaehkäisevää. Tutkimuksella on myös haluttu herätellä ymmärrystä ja kysymyksiä ammatillisessa mielessä. On haluttu aktivoida ammatillista ajatusprosessia elämänkulkujen kompleksisuudesta ja ajatuksesta lapsen edusta kaikessa lastensuojelussa. Useimmiten lapsen etu ja mielipide näyttäytyy ristiriitaisena sellaisissa kriisi- ja muutostilanteissa kuin huostaanotto. Tähän tutkimukseen osallistuneiden kesken kuitenkin kodin ulkopuolelle sijoitus nähtiin jälkeempäin ainoana vaihtoehtona. Näyttäisi mahdolliselta, että voimme vastata kysymykseen ”Onko kotiin jääminen aina lapsen etu?” kieltävästi, mutta edelleen voimme vain pohtia sitä, että oliko tehty tarpeeksi.

Tutkimuksen tavoitteita ja problematiikkaa lähdettiin selvittämään tutkimalla erilaisia elämänkulkuja ja niihin vaikuttavia tekijöitä, joiden kautta päädyttiin kodin ulkopuolelle sijoittamiseen. Elämänkulkuja tarkastellessa tuli esille, ettei voida todeta jonkun tietyn elämänkulun aiheuttaneen sijoitusprosessin käynnistymistä. Kuitenkin tutkimuksen valossa näyttää siltä, että juuri elämän käännekohdat ovat avoimia hyvinvoinnin heikkenemiselle. Suojaavista tekijöistä tärkeimpiä näyttivät olevan pysyvät, turvalliset ja terveet läheiset ihmissuhteet, joissa yhdessä tekeminen sekä läsnäolo olivat tärkeimpiä ominaisuuksia.

Ennaltaehkäisyn näkökulmasta koettiin, että palvelut eivät vastaa ongelmaa, koska ongelmien nähtiin olevan enemmän aikuisten maailmassa ainakin näiden elämäntilanteiden kohdalla, jotka tutkimukseen valikoituivat. Tutkimusotoksen ollessa niin suppea ei voida antaa yleispäteviä vastauksia tutkimuskysymyksiin tai todeta uuden teoreettisen tiedon syntyneen, mutta saatujen tietojen voidaan todeta olevan luotettavia peilaten niitä muuhun tutkimuksessa esitettyyn kirjallisuuteen. Tutkimuksessa toisen aineiston keruumenetelmän ja laajemman otoksen saaminen olisi voinut tuoda tarkempia tutkimustuloksia ja jopa synnyttää uusia palveluideoita. Aihe on kuitenkin haastava sen sensitiivisyyden vuoksi. Siksi aineiston keruumenetelmän valintaan sekä aineiston analyysitapaan olisi ollut syytä kiinnittää enemmän huomiota. Tutkimus voi mahdollisesti antaa suuntaa ennaltaehkäisyn jatkotutkimuksissa.

Lastensuojelun ennaltaehkäisyyn panostaminen on lain hengen mukaista. Se on myös lapsen etu. Lastensuojelun ennaltaehkäisevässä kehitystyössä, mikä tähtää kodin ulkopuolelle sijoittamisten määrän vähenemiseen, ollaan ottamassa askeleita oikeaan suuntaan, mutta silti tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että paljon on vielä tehtävää. Lisäksi uskon, että muutostyö kaipaa pitkäjänteisyyttä ja uskoa siihen, mitä ollaan tekemässä. Onhan kuitenkin selvää, että tällaisessa työssä tulokset näkyvät vasta vuosien saatossa, samoin kuin tekemättä jättämiset. Kehittämistyö pitäisikin nähdä jatkuvana työnä: nopeana reagoitina muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin, jolloin se olisi tehokkain tapa toimia.

Tutkimuksen tulokset ovat samankaltaisia kuin aiemminkin aiheesta tehdyt tai aihetta sivunneet tutkimukset ja teoriatieto. Tämän todettuani voin olettaa, että enää puuttuu tahto. Se tahto, jolla tehdään sellaisia ratkaisuja, jotka palvelevat meitä kaikkia, etenkin tulevia sukupolvia, positiivisesti.

LÄHTEET

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4.painos. Juva: Bookwell Oy.

Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Framework for the Assessment of Children in Need and their Families. 2000. Department of Health. Published by The Stationery Office Ltd. Saatavissa: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130401151715/https://www.education.gov.uk/publications/eOrderingDownload/Framework%20for%20the%20assessment%20of%20children%20in%20need%20and%20their%20families.pdf> [viitattu 22.2.2017].

Heikkilä, P. 2016. Perheensä Auschwitzissä menettänyt psykiatri Boris Cyrulnik: "Trauma tekee ihmisestä erittäin herkän, mutta se ei ole sairaus" Artikkelin Ylen arkistosta. Saatavissa: <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/02/08/perheensa-auschwitzissa-menettanyt-psykiatri-boris-cyrulnik-trauma-tekee> Julkaistu 8.2.2016. [viitattu 2.3.2017].

Helavirta, S. 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttumisen: erityistuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Helsinki: Finn Lectura.

Hurtig, J. 2003. Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi, Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Väitöskirja. Saatavissa:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_väitös_kirja.pdf?sequence=1 [viitattu 4.1.2017].

Isojärvi, T. 2005. Perheet päivähoidon ja kotipalvelun perhetyön asiakkaana. Lastensuojelun avohuollon kehittämishaasteet. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja D. Työpapereita 18.

Kanaoja, A. 2013. Hyvinvoinnin edistäminen käytännössä. Luentomateriaali. Valtakunnalliset ehkäisevän työn päivät. Pori.

Kestilä, L. 2010. Nuorten terveys, hyvinvointi ja niitä ennustavat tekijät elämänkulussa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Powerpoint-esitys. 12.10.2010. Kuusankoski.

Kestilä, L., Väisänen, A., Paananen, R., Heino, T. & Gissler, M. 2012. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Artikkelit: Yhteiskuntapolitiikka 77: 6. Saatavissa: <http://www.thl.fi/attachments/yp/2012/1/kestila.pdf> [viitattu 2.8.2016].

Kärkkäinen, T. 2004. Koulutuksen ja lapsi-vanhempisuhteen yhteys elämässä selviytymiseen. Sosiaalinen perimä ja koulutuskulttuurisen pääoman periytyminen sukupolvesta toiseen. Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 250.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Löytönen, T. 2007. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdat. Teatterikorkeakoulu. Saatavissa: <http://www.xip.fi/tutkija/> [viitattu 28.2.2017].

Mustonen, U., Huurre, T., Kiviruusu, O., Berg, N., Aro, H. & Marttunen, M. 2013. Elämänkulku, mielenterveys ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 16-vuotiaista tamperelaisnuorista 22-, 32-, ja 42-vuotiaina. TAM-projekti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisu 17/2013.

Nurmi, J.-E. 1998. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Teoksessa: Lyytinen, P., Korkiakangas M. & Lyytinen, H. (toim.): Näkökulmia kehityopsykologiaan. Porvoo: WSOY.

Ojanen, M. 2009. Hyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.

Oravala, S. 1998. Elämän käännekohtat. Psykologian Pro gradu -tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10884/1026.pdf?sequence=1> [viitattu 14.1.2017].

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Jyväskylän yliopisto. 2016. Saatavissa:
<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/viittausohje.html> [viitattu 27.2.2017].

Saarniaho, R. 2005. Psykososiaalinen kehitys aikuisuudessa. Otavan Opisto. Psykologia 2. Oppimateriaali. Saatavissa:
http://opinnot.internetix.fi/fi/materiaalit/ps/ps2/3_kehitys_ikakausittain/09_aikuisuudenpsykososiaalinenkehitys?C:D=gjsZ.eya2 [viitattu 20.1.2017].

Saastamoinen, M. 2011. Sosiaalinen ongelma. Veren perintö vai tartuntatauti? Ylisukupolvisuus työttömyys-, mielenterveys- ja päihdeongelmissa. Saatavissa: <http://www.luc.fi/loader.aspx?id=027d4397-9d8d-4e3c-a26e-5e8e81a389cf> [viitattu 16.1.2017].

Suomen Mielenterveysseura. 2007. Sosiaalinen perimä. Ylisukupolviset kohdat tutkimuskirjallisuuden valossa. Gummerus Kirjapaino Oy.

Syrjälä, L. 2015. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalla. 4.painos. Bookwell Oy. Juva.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Lastensuojelu 2015.Tilastoraportti 25/2015. Saatavissa:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4
[viitattu 31.5.2016].

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014. Elämänkulku. Hyvinvointi ja terveys-erot. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku> [viitattu 14.1.2017].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, M. & Vuornanen, R. 2004. Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Puonti, A., Saarvio, T & Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Vilkko, A. 2001. Elämänkulku ja elämänkulkukerronta. Teoksessa Heikkinen, E. & Tuomi, J. (toim.) Suomalainen elämänkulku. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi Oy.

Lääperi, P. 2016: Resilienssi auttaa vastoinkäymisissä. Artikkelilehdessä Tunne ja mieli 1/2016. Mielenterveyden keskusliitto. Saatavissa: <http://mtkl.fi/resilienssi-auttaa-vastoin kaymisissa/> [viitattu 2.8.2016].

XAMK. 2017. Siä päätät – ratkaisuja nuorten osallisuuden tukemiseen peli-innovaatioilla ja palvelumuotoilulla. XAMK. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.xamk.fi/tutkimus-ja-kehitys/sia-paatat-ratkaisuja-nuorten-osallisuuden-tukemiseen-peli-innovaatioilla-ja-palvelumuotoilulla/> [viitattu 9.3.2017].

ONKO SINULLA TAUSTALLA LASTENSUOJELUASIAKKUUS?

- Osallistu haastattelututkimukseen.

Teemme sosiaalialan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon liittyvää kehittämistyötä, jossa tutkitaan lastensuojelun asiakkuuksia. Tutkimus pureutuu kodin ulkopuolelle sijoitettujen kokemuksiin syistä, jotka johtivat lastensuojelun asiakkuuteen. Lisäksi haluamme tietää, millaista elämä on ollut sijoituksen jälkeen. Tutkimukseen osallistuaksesi sinun tulisi olla vuosina 1977–1987 syntynyt kymenlaaksolainen lastensuojelun asiakas, joka on lapsuudessa ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Tutkimukseen liittyvät haastattelut suoritetaan 2016 syys–lokakuun aikana. Haastattelu on luottamuksellinen ja tapaukset esitetään tutkimusraportissa anonyymisti. Mikäli haluat osallistua haastattelututkimukseen, otathan yhteyttä minuun tai Susaniin joko Facebookin kautta tai sähköpostitse: riina.tahti@student.kyamk.fi tai susan.sutela@student.kyamk.fi.